

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

2018

Mahulena Kopecká

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Obsahová analýza českých feministických zinů

Bakalářská práce

Autor práce: Mahulena Kopecká

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Krobová

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11. 5. 2018

Mahulena Kopecká

Bibliografický záznam

KOPECKÁ, Mahulena. *Obsahová analýza českých feministických zinů*. Praha, 2018. 54 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Tereza Krobová.

Rozsah práce: 102 649 znaků

Anotace

Cílem práce bylo prostřednictvím kvalitativní obsahové analýzy najít témata, skrze která vybrané české feministické ziny (tedy neprofesionální nezávislé publikace, které jejich tvůrci produkují a distribuují sami) prezentují myšlenky feminismu a problematiku ženské emancipace, a následně porovnat, jak ziny jednotlivá témata pojímají. Šlo vždy o dvě vybraná čísla zinů Wicca, Estbat, Bloody Mary a Přímá cesta, vycházejících z českého anarchistického hnutí. Nejdříve práce popisuje, co je to zin, z čeho vznikal a jaká byla politika jeho vydávání, kdy se tvůrci ohrazovali proti fungování mainstreamových médií a konzumerismu. Následně se soustředí na vývoj jednotlivých vln feministického hnutí, které rozebírá v souvislosti s tím, jaké publikační metody využívaly. Zatímco první vlna se utvářela skrze „scrapbooky“, lepené knížky plné koláží, dopisů a novinových výstřižků, druhá vlna se soustředila na letáky a manifesty, tisknuté na cyklostylu. Třetí vlna se v 90. letech utvářela právě skrze dívčí ziny a vycházela z hnutí Riot Grrrls. Zkoumání obsahů jednotlivých zinů probíhalo prostřednictvím prvního stupně kódování zakotvené teorie. Nejdříve se porovnal tematický záběr obsahů jednotlivých zinů, pojmenovaly se témata a definovaly ústřední kategorie — pojetí feminismu, konstrukce mužství a ženství a pojetí patriarchátu, ženské tělo, postavení ženy v prostředí subkultury, ženy v historii, ženy v souvislosti s tradicí a náboženstvím. Jejich pojetí se u zinů následně porovnávalo. Skrze tuto analýzu lze mimo jiné mapovat, jak se vyvíjelo myšlení českých anarchofeministek a jejich pojetí feminismu.

Annotation

The aim of this work was to find (through the qualitative content analysis) the main topics that selected Czech feminist zines (non-professional independent publications produced and distributed by their authors) used to present their conception of feminism and the issue of female emancipation. Two selected volumes of each zine were analyzed — Wicca, Estbat, Bloody Mary and Přímá cesta, publications based in Czech anarchist movement. The first chapter describes the form of a zine as a medium, what it was originated from and what was the main idea and motivation behind it. Authors of zines disagreed with the way how mainstream media worked and they stood against consumerism. The following chapter is focused on the development of the three waves of feminism, which are described in the context of the publishing methods that each wave used to express their ideas. The first wave was formed through „scrapbooks“, do-it-yourself books full of collages, letters and newspaper cuttings. The second wave focused on leaflets and manifestos printed on a mimeograph. In the 1990s, the third wave was formed through the girls' zines and it was based on the Riot

Grrrls movement. The individual contents of the zines were analyzed with the first degree of encoding of the grounded theory. First, the contents of the zines were compared and then the central categories were defined — the conception of feminism, the construction of masculinity and femininity and the concept of patriarchy, a female body, a position of a woman inside subculture, women in history, women in the context of tradition and religion. Then the zines' conceptions of each category were compared. This analysis among other things maps how Czech anarcho-feminists and their concepts of feminism were developing through the Czech feminist zines' history.

Klíčová slova

Anarchofeminismus, zin, Riot Grrrls, kontrakultura, alternativní média, subkultura, ideologie

Keywords

Anarchofeminism, zine, Riot Grrrls, counter-culture, alternative media, subculture, ideology

Title/název práce

The content analysis of Czech feminist zines

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce Mgr. Tereze Krobové za trpělivou pomoc a rady během psaní. Zároveň chci také poděkovat svým rodičům za psychickou podporu a možnost studovat.

Obsah

Úvod	1
1. Charakteristika zinu	3
1.1 Historie zinu	3
1.2 Vizuální a formální podoba	4
1.3 Zin jako alternativní médium	5
1.4 Demokraticko-participační teorie	6
1.5 Politika zinu	7
1.6 Motivace vytvářet zin	7
1.7 Ziny v českém prostředí	8
2. Feministická média v kontextu vývoje ženského hnutí	9
2.1 První vlna feminismu a scrapbooky	9
2.2 Druhá vlna feminismu	10
2.3 Třetí vlna feminismu	11
2.4 Typické rysy grrrl zinu	13
2.5 The Cooperative Correspondence Club	14
3. Historický kontext — český feminismus 90. let	14
3.1 Feminismus a socialismus	14
3.2 Feminismus v porevolučním období	15
3.3 Feministický aktivismus 90. let	16
3.4 Feminismus v prostředí českých levicových hnutí	16
3.5 České feministické ziny	18
4. Metodologie	19
4.1 Kvalitativní analýza	19
4.1.1 Metodologie zkoumání zinu	20
5. České feministické ziny	21
5.1 Wicca (1993–1996)	21
5.2 Esbat (1995–1998)	23
5.3 Bloody Mary (2000–2010)	23
5.4 Přímá cesta (2001–2008)	25
6. Společné kategorie feministických zinu	26
6.1 Pojetí feminismu	26
6.1.1 Wicca	27
6.1.2 Esbat	28

6.1.3 Bloody Mary	28
6.1.4 Příímá cesta	29
6.2 Konstrukce mužství a ženství a pojetí patriarchy	29
6.2.1 Wicca	30
6.2.2 Esbat	30
6.2.3 Bloody Mary	31
6.2.4 Příímá cesta	31
6.3 Ženské tělo	32
6.3.1 Wicca	33
6.3.2 Esbat	33
6.3.3 Bloody Mary	34
6.3.4 Příímá cesta	34
6.4 Ženy v prostředí subkultury	35
6.4.1 Wicca	35
6.4.2 Esbat	36
6.4.3 Bloody Mary	36
6.4.4 Příímá cesta	37
6.5 Ženy v historii	38
6.5.1 Wicca	38
6.5.2 Esbat	38
6.5.3 Bloody Mary	39
6.5.4 Příímá cesta	39
6.6 Žena, tradice a náboženství	40
6.6.1 Wicca	40
6.6.2 Esbat	41
6.6.3 Bloody Mary	41
6.6.4 Příímá cesta	41
Závěr	43
Summary	45
Použitá literatura	48
Teze bakalářské práce	51

Úvod

Zin jako médium, které má informovat, už kvůli internetu nemůže plnit tuto funkci stejně dobře jako kdysi.¹ Může se ale stále jako kontrakulturní prostředek vymezovat proti většinovému myšlení a upozorňovat na to, co je v něm špatně. Tento formát se v současnosti stává znovu populárním, i když v jiné podobě než dříve. Zůstává i funkce propojovat lidi, kteří by se jinak možná nepotkali a radost z tvoření — „proto jsou fanziny věčné“. (Veselý in Hroch, 2017: 16)

Nedávno začaly vycházet feministické ziny jako *Obrovská* či *Drzost* a ty mne podnítily začít se zajímat o historii českých feministických zinů a porovnávat je mezi sebou. Téma jsem si vybrala nejen proto, že se o nízkonákladové publikace zajímám, ale i proto, že jsem je též vytvářela a tvořit plánuji. Zajímaly mě motivace i prostředky tvůrkyň a tvůrců českých zinů v kontextu subkulturního prostředí, ze kterého vycházejí.

Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat obsahy vybraných čísel českých feministických zinů a zjistit, prostřednictvím kterých témat a jakým způsobem prezentují a popisují myšlenky feminismu a problematiku ženské emancipace. Chci porovnat ziny mezi sebou a popsat, jak se v jejich obsahu může odrážet subkulturní pozadí, ze kterého vycházejí.

K analýze jsem si vybrala vždy dvě čísla od každého zinu — jde o publikace *Wicca*, *Esbat*, *Bloody Mary* a *Přímá cesta*. První z nich vznikaly v průběhu 90. let, druhé dvě po roce 2000. Mapují přibližně to, jak feministické myšlenky pojímalo anarchistické hnutí u nás, protože právě z něj tvůrkyně vycházejí.

Původně jsem plánovala do výzkumu zahrnout také zin *Potměchuť*, který vydávala brněnská lesbická komunita, ale nepodařilo se mi sehnat ani jedno číslo, a také zpravodaj *Siréna*, který vydávala (stejně jako *Přímou cestu*) Anarchofeministická skupina, ten se ale soustředil spíše na informování o různých akcích, demonstracích a šlo spíše o informační zpravodaj, který se do konceptu analýzy nehodil. V porovnání s tezemi jsem proto analýzu těchto dvou vypustila. Také jsem chtěla zahrnout i rozhovory s tvůrkyněmi zinů, ale po přečtení zinů jsem zjistila, že potřebné informace i motivace autorek jsou obsažené už v publikacích samotných a proto jsem se soustředila spíše na obsahy a rozhovory vypustila.

Na začátku nejdříve popíši zin jako médium alternativní k mainstreamovým publikacím na základě demokraticko-participační teorie Denise McQuaila. Následně charakterizuji, jak zin vy-

¹ Zin je spojený s komunitou fanoušků sci-fi, kteří si z nedostatku informací o své zálibě začali sami vytvářet nízkonákladové publikace. (Blažek 2009: 9)

padá a co stojí za jeho vznikem. Historii zínů nastíním pouze obecně, protože dějiny specificky feministických zínů popíši podrobněji ve čtvrté kapitole v souvislosti s jednotlivými vlnami feminismu. Feministická hnutí totiž ve své historii využívala nízkonákladové neoficiální publikace už od svých počátků a lze tedy říci, že feministické ziny mají částečně trochu odlišnou historii než ty typicky fanouškovské. V páté kapitole rozeberu, jak byl feminismus vnímán v České republice po revoluci a v průběhu 90. let, tedy v době, kdy analyzované ziny vznikaly.

Jako nejpříhodnější se k obsahové analýze zínů ukázala být metoda zakotvené teorie, kdy nejdříve podrobně pročtu vybraná čísla zínů. Postupně se vynoří jim společná témata, kategorie, týkající se postavení ženy ve společnosti. Ty pojmenuji a následně popíši a porovnáám pojetí těchto témat v jednotlivých zinech. Budu si všímat i toho, zda se na jejich pojetí nějak podílí myšlenky daných subkultur, ze kterých publikace pocházejí.

1. Charakteristika zinu

Slovo zin je etymologicky odvozené od anglického slova „magazine“, ale od komerčních magazínů se distancuje. (Ryšávka, 2010: 7) Obsah komerčních časopisů ovlivňuje jejich zaměření na zisk a požadavky čtenářů, funguje tu hierarchicky uspořádaná redakce a vedení schvalující podobu obsahu. Ziny se od tohoto redakčního systému distancují, kladou důraz na autonomii a nezávislost. (Ryšávka, 2010: 8)

Jde o nekomerční, neprofesionální magazíny, které cirkulují v malém čtenářském okruhu a které jejich tvůrci produkují, publikují a distribuují sami. (Duncombe, 2008: 10-11) Přeprocovávají popkulturní ikonografii a zapojují více do obsahu osobní a politické narativy. Jsou nezávislé, antikorporátní a jejich produkce, filosofie i estetika jsou záměrně neprofesionální. (Piepmeier, 2009: 2) Jejich obsah je radikální politický či kulturní a jejich vizuální podoba výrazná, také využívají alternativní způsoby distribuce. Jejich étos popírá autorské právo, v prostředí zinů je všechno všech a materiál je volně dostupný ke kopírování a dalšímu šíření. (Coyer, Dowmunt, Fountain, 2007: 3)

Ziny se distribuovaly jen výjimečně skrze oficiální kanály, jako byla například nezávislá knihkupectví či obchody s hudbou. Některé z nich byly publikované online či skrze takzvaná distra.² Primárně se ale ziny šířily přímo mezi lidmi, z ruky do ruky nebo poštou či na koncertech. Tvůrci si je mezi sebou také často vyměňovali. (Piepmeier, 2009: 74)

1.1 Historie zinů

Kořeny nezávislých publikací, financovaných tvůrcem samotným a bez souhlasu oficiálních orgánů se dají mapovat až do doby Velké francouzské revoluce, kdy vznikala celá řada pamfletů. Jako další příklad lze uvést pamflet Thomase Paina Zdravý rozum z roku 1776. (Hroch 2016: 6-7) Předchůdci zinů jsou i politické tiskoviny, vycházející v USA na konci 19. století, které vydávali socialisté a abolicionisté a vyjadřovali v nich opoziční názory, nesouhlasné s většinovým smýšlením. (Ryšávka, 2010: 11)

Fanziny jako takové mají svůj původ ve 30. letech 20. století, kdy je začínali vydávat fanoušci sci-fi ve svých klubech. Jako první předchůdce je vnímán časopis Amazing Stories. Největším přelomem byla chvíle, kdy jeho šéfredaktor Hugo Gernsback vyzval čtenáře, ať zasílají své příběhy,

² Šlo o distribuční místa zinů, jak to mohlo fungovat popisuje Jitka Kolářová: „To fungovalo třeba tak, že někdo měl doma krabici se ziny a bral ji na koncerty nebo mu lidé mohli napsat.“ (Zdroj: Interview s Jitkou Kolářovou, 2018, Příloha 1.)

od té doby mohli v časopise publikovat i fanoušci. První fanzin v pravém slova smyslu je The Comet, který poprvé vyšel roku 1930. (Hroch, 2016: 7) Fanzinům se podobají i dadaistické knížečky, vznikající v 30. a 40. letech, tvořené autory na vlastní pěst mimo mainstreamovou kulturu. (Hroch, 2016: 9)

Podstatný je předěl mezi fanziny a ziny. Přibližně od poloviny 70. let přestaly být fanziny doménou sci-fi fanoušků, šířily se mezi další subkultury a tematicky se rozrůžňovaly. Začalo se jim říkat jen ziny, definice fanzinu už je nevystihovala, neobsahovaly pouze fanouškovská témata, ale i témata osobnější či obecnější. Vydavatelé zinů se stavěli do opozice proti masovým médiím, zatímco sci-fi fanoušci se proti nim nutně takto neohrazovali. (Ryšávka, 2010: 16)

V 70. letech začala ziny tvořit punková subkultura. Jeden z prvních se jmenoval Sniffin' Glue a vydával ho bývalý bankovní úředník z Londýna. V 80. letech už ziny vydával skoro každý, třeba fanoušci okrajových a neobjevených hudebních stylů, vycházely také ziny o mateřství, queer tematice a skrz anarchistické publikace se svolávaly demonstrace. (Hroch, 2017: 25)

1.2 Vizuální a formální podoba

Ziny jsou dávány dohromady ručně s užitím dostupných materiálů a technologií, přístupem „do-it-yourself“³, což je přístup pro zinový svět typický. Podle toho i vypadají — chaoticky a nepořádně. (Duncombe, 2008: 14) Většinou jde o okopírované dokumenty, do kterých se různě píše rukou, zahrnují i koláže nebo samolepky. Jejich vizuální jazyk je chaotický a označuje se jako „cut-and-paste“⁴. Sahá až k radikálním estetickým postupům dadaismu a surrealismu, koláže narušují pořádek, mají čtenáře donutit reagovat. (Hroch 2016: 12)

Tvůrci zinů často publikují pod pseudonymy, užívají provokativní jazyk a intuitivní gramatiku, která útočí na autorizované kódy, čímž chtějí probudit u čtenáře reakci. Další prvky užívané v zinech jsou parodování popkultury a subverzivní humor, který využívají ke smazání sociální hierarchie. (Duncombe, 2008: 121)

Vycházejí jen v malém nákladu, protože jejich tvůrci chtějí mít kompletní kontrolu nad produkcí i distribucí a zároveň si zachovat přímý kontakt se čtenářem. (Duncombe, 2008: 15) Také ne-generují žádný zisk a pokud něco vydělají, investují to do vydání dalšího čísla. (Duncombe, 2008:

³ Tedy tvoření vlastní a skrze dostupné prostředky.

⁴ Jde o způsob tvorby, kdy autor vystříhne obrázky, slova či písmena z komerčního časopisu a slepí je do koláže, kterou následně okopíruje na kopírce. (Ryšávka, 2010: 17)

16) Přestože jsou něčím menšinovým, operují podle Duncomba s myšlenkami, které jsou společné všem — jak postavit podporující komunitu, jak žít smysluplný život a vytvořit něco, co je jen naše. (Duncombe, 2008: 19)

Forma i design zinu jsou důležité, protože při čtení nevnímáme jen text, ale i fyzickou stránku a materialitu publikace. V kulturní studii Reading Books Michele Moylan a Lane Stiles popisují: „Vzdělanost a schopnost číst zahrnuje nejen schopnost číst text samotný, ale také materiální stránku, schopnost číst sémiotiku konkrétních forem, které ztělesňují, formují a podmiňují významy textů. Vazba, ilustrace, typ papíru, druh písma, rozložení stránek, reklamy, odborné úvody a promo texty — to všechno funguje jako součást sémiotického systému, součásti totálního, konečného významu textu.“ (Piepmeier, 2009: 61)

1.3 Zin jako alternativní médium

Ziny původně vznikaly jako alternativa k mainstreamovým médiím, vůči kterým se vymezovaly. Šlo o nekomerční, neprofesionální a nízkonákladové časopisy, distribuované, produkové a publikované samotnými tvůrci. (Duncombe, 2008: 10) Autoři a autorky zinu nesouhlasili se systémem, na základě kterého mainstreamová média fungovala. (Ryšávka, 2010: 7) Ziny jsou projevem toho, jak se může měnit vztah producenta sdělení a recipienta, kdy občané reagují na stav masových médií, vymezují se vůči nim, sami jsou aktivní a obsahy přímo vytvářejí. „Pod povrchem dominantního paradigmatu, ve kterém se pohybují masová média, se v rámci paradigmatu alternativního rozprostírá rozsáhlá síť nezávislých tištěných časopisů, známých jako fanziny.“ říká k zínům kulturní teoretik Stephen Duncombe. (Duncombe, 2008: 16)

Už od 60. a 70. let 20. století se masovými médii začali zabývat radikálnější kritici, inspirovaní neomarxismem i dalšími radikálními myšlenkovými směry. (Hardt, 1991 in McQuail, s. 62) V některých z extrémnějších případů ukazovali mainstreamová média jako kulturní zbraň, která slouží kapitalisticko-byrokratickému státnímu aparátu a je tu jen minimální potenciál k reformě či demokratizaci zevnitř. Mainstreamová média popisují jako instituci, která uplatňuje hegemónní moc⁵ a podílí se na udržování klamného společenského konsenzu, nejde ale o otevřenou propagandu. (McQuail, 2016: 62) Právě jako alternativa k masovým médiím jako nositelům dominantních názorů vznikají ziny, kritizující jejich hierarchickou strukturu, masovost a honbu za výdělkem.

⁵ Gramsciho termín, jde o komplexní a nenásilný proces prosazování moci vládnoucí sociální skupinou, která vytváří obecný souhlas. Přestože existuje rezistence určitých společenských skupin, které ta dominantní bere na vědomí a postupem času rezistenci otupí a eliminuje, nakonec ji začlení do existujícího společenského řádu. (McQuail, 2016: 63)

1.4 Demokraticko-participační teorie

Důležitá pro osvětlení kontextu vzniku zínů je i jedna ze čtyř teorií tisku mediálního teoretika Denise McQuaila — demokraticko-participační teorie.⁶ V rámci výše popsané kritické teorie McQuail doufal, že zdola by mohla vzniknout komunikace, nezávislá na dominantních masových médiích.⁷ Hlavními principy byla participace, interaktivita, malý rozsah, místní identita, kulturní autonomie, různorodost, emancipace a svépomoc. Taková komunikace měla probíhat v rámci skupin širší společnosti, založených na kritériích jako je etnicita a imigrace, šlo o místní komunity, lidi se speciálními potřebami či odlišnou vírou. (McQuail, 2016: 64)

Jako protiklad masových médií v rámci demokraticko-participační teorie popisuje McQuail pojem vzbouřenecká komunikace. Jde o média, která usilují o emancipační a politické cíle v prostředí útlaku a slouží k vyjádření politického postoje — týkají se třeba ženské emancipace či svržení utlačujících režimů. Patří sem i alternativní publikace, jako například oblast samizdatu v bývalém Sovětském svazu a Československu (Vokno, Host, Revolver Revue) či komunitní média utvářející se v rozvojových zemích a autoritářských režimech. Vznikají často v prostředí sociálních hnutí, nebo jsou jimi podporována (feministické hnutí či hnutí za práva menšin). (McQuail, 2016: 64)

Takováto alternativní média dávají možnost nejrozličnějším sociálním skupinám, aby si tvořily vlastní identitu, zprostředkovaly vnitřní debatu a šířily názory a pohledy na věc širší veřejnosti. Zastupují feministická hnutí, organizace proti chudobě a sociálním nerovnostem či etnické a sexuální menšiny a přispívají k tomu, že mediální prostor je rozmanitější — zároveň zlepšují fungování demokracie, protože dávají příležitost hlasům menšin. (Curran in Coyer, Dowmunt, Fountain, 2007: 16) Alternativní média, ač dávají hlas kontrakulturám a prostor pro politický odpor, nejsou v každém případě nutně politická (například sci-fi fanziny). V souvislosti s jejich tvorbou se však dá mluvit o odporu vůči pasivitě jako politickému aktu. Tím může být i proces tvorby, kdy čtenáři a tvůrci nechtějí být součástí jednosměrného komunikačního procesu. (Hroch, 2016: 22-23) Stírají se hranice mezi produkcí mediálních sdělení a jejich užíváním. Zatímco příjemci sdělení masových médií jsou pasivní konzumenti, zínoví čtenáři se komunikace mohou přímo účastnit a jsou ochotní se zapojovat do výroby sdělení samotného. (Hroch, 2016: 23)

⁶ V knize *Systémy médií v postmoderním světě* autoři definují čtyři teorie tisku — autoritářskou, liberální, sovětskou a teorii sociální odpovědnosti. McQuail doplnil teorii demokraticko-participační a dále ještě rozvojovou. (Hallin, Mancini, 2008: 96)

⁷ Popisovali ji jako komunitní komunikaci, původně grassroots communication. Mělo jít o necentralizovanou komunikaci na nejnižší úrovni komunit — čemuž vlastně definice zínů částečně odpovídá. (McQuail, 2016: 64)

1.5 Politika zinu

V době centralizovaných korporátních médií jsou ziny nezávislé, lokální, oslavují každodennost a obyčejnost v době, kdy mainstream vyzdvihuje celebrity. Jde o radikálně demokratický, participativní ideál kultury a společnosti. Ziny stojí na definici protestu proti společnosti, založené na konzumerismu, jde o to vytvářet si něco vlastního a přestat konzumovat, co je nám nabízeno. (Duncombe, 2008: 7)

Tvůrci zinu jsou politicky uvědomělí a svou tvorbu vnímají jako protest proti komerční kultuře a konzumnímu kapitalismu, zároveň mluví za ty upozaděné a marginalizované. (Duncombe, 2008: 8) Politika zinu je podle Duncomba to, co tvůrci artikuluje jako problémy současné kultury, ekonomiky a politického systému, co si představují jako možná řešení těchto problémů. (Duncombe, 2008: 9)

Tvůrci se chtějí vzepřít pravidlům konzumní kultury, stojící na pasivitě a jednosměrném toku informací — komunity fanoušků jsou oproti tomu iniciativní a aktivní. Aspektem konzumní kultury je řídit se návodem, přijít do obchodu, zaplatit a odnést si zboží, zatímco zinoví tvůrci trvají na interakci s komoditou. (Duncombe, 2008: 120)

1.6 Motivace vytvářet zin

I v médiu natolik efemérním jako jsou ziny⁸ produkt samotný zůstává jako vyjádření doby svého vzniku — jako důkaz, že myšlenky, vztek a naděje v něm obsažené byly jednou urgentní a živé, vyjádřené co nejrychleji to šlo a poslané dál za účelem konverzace. (Zeisler in Piepmeier, 2009: xiii)

V kultuře, která oslavuje snadnost a přístup „mít vše hned“ si tvůrci zinu vybírají účastnit se procesu, který je záměrně špinavý, neefektivní a namáhavý. (Piepmeier, 2009: 80) Miloš Hroch ve své knize o zinech rozebírá, že „pohonem je fascinace a frustrace. Bez prvního by nebyli autoři zinu tak oddaní, ochotní učit se z pokusů a omylů; bez druhého by neměli dost sil bojovat za své sebeurčení a za své malé utopie. To jim bylo dostatečnou odměnou.“ (Hroch, 2017: 26)

Nedokonalosti a chyby ručně dělaného zinu jsou důkazy o tvůrcově zahrnutí čtenáře do zinové komunity. Do zinu patří vlastní rukopis autora, křivé okraje stránek a lepicí páska. Fyzický akt vytváření zinu je viditelný, což vytváří něco, čemu Duncombe říká „styl intimního spojení“, určitý druh tělesného spojení mezi tvůrcem a čtenářem. (Duncombe in Piepmeier, 2009: 70) Tvůrci zinu,

⁸ Efemérní a pomíjející proto, že „tvůrce může začít dělat zin o potratu a nakonec se rozhodnout, že už ho to nebaví a pokračovat třeba minikomiksem“. (Piepmeier, 2009: xiv)

spíše než aby čtenáře vnímali jako konzumenty obsahu, staví je do pozice rovnocenných členů komunity, kteří stojí jako součást konverzace s tvůrci zínů. (Piepmeier, 2009: 70)

1.7 Ziny v českém prostředí

V našem prostředí jsou ziny neodmyslitelně spojeny s prostředím undergroundu bývalého komunistického Československa. Domácí tvůrci zínů neměli možnost dostat se k západní kultuře, hudbě a knížkám a nemohli publikovat bez cenzury, na druhou stranu se mohli inspirovat samizdatem, typickou formou self-publishingu, která vznikala v postkomunistických zemích. (Hroch, 2017: 27)

Ziny se tedy dají přirovnat k formě samizdatu. Tento pojem vznikl v Sovětském svazu ve 40. letech jako parafráze na zkratku Gosizdat, což bylo označení oficiálního nakladatelství. Disidenti v Československu šířili skrze samizdat manifesty, zahraniční časopisy, domácí literaturu zakázaných autorů a překlady zakázaných knih. Samizdat nutně nemusel mít politický obsah, ale ze své podstaty měl politický rozměr (což ho právě přibližuje zínům). U nás se utvářel v průběhu 50. let a sloužil jako nástroj intelektuálů a kritiků režimu i undergroundových umělců. (Hroch, 2017: 27)

Ziny i samizdat vystupují proti totalitě, samizdat proti politické a kulturní a ziny proti totalitě kulturní produkce, diktované kapitalistickou společností. Obojí vyjadřuje odklon od dominantní ideologie, ale jak poznamenává Hroch, oba společenské kontexty nejsou zaměnitelné, v případě samizdatu jde o totalitu vnucenou vnější silou, v případě zinu o dobrovolnou izolaci. (Hroch, 2016: 16)

První československý fanzin vznikl na začátku 80. let na Matematicko-fyzikální fakultě v Praze v kroužku fanoušků sci-fi, kteří se inspirovali fanziny ze Západu a zároveň za sebou měli samizdatovou tradici. (Hroch, 2017: 31) Následoval vznik dalších klubů a jejich publikací, které formální pravidla fanzinu splňovaly. Nejvýraznější byla Ikarie XB. (Hroch, 2016: 17)

Za předchůdce domácích hudebních zínů by se dalo počítat i Vokno, vycházející od roku 1978. Koncem 70. let k nám přišel punk, první punkový zin Punkový maglajz, začal vycházet až roku 1985, vydávala ho kapela H. N. F. (Miroslav Blažek, Jakub Ryšávka, Adam Nenadál). (Ryšávka, 2010: 20)

Po roce 1989 dochází k rozdělení na „starý“ a „nový“ underground. Starý přichází o nepřítele s pádem komunismu, protivník toho druhého se formuje s tím, jak se v zemi utváří kapitalistický systém. V prosinci 1990 v časopise Vokno vyšel článek s názvem „Hard Core — Czech Core“, po-

pisující přerod z undergroundu k hardcoreové zinové kultuře. Nově vzniklý underground hledá podobu revolty v novém kontextu a ve jménu jiných myšlenek — stojí na antirasismu, boji za práva zvířat nebo feminismu. (Hroch, 2016: 19)

2. Feministická média v kontextu vývoje ženského hnutí

Většina studií, které popisují vznik a vývoj zinu, je definují jako média odporu vznikající převážně v mužských komunitách. Zapomíná se na fakt, že ziny mají své předchůdce v informačních letáčích a dokumentech vytvářených ženami už během první vlny feminismu. Podle Piepmeierové to může být i proto, že ziny jsou vnímány jako média odporu vůči něčemu a stereotypní vnímání ženy je jen těžko spojováno s odporem a resistencí. (Piepmeier, 2009: 25)

Třetí vlna feminismu (kam feministické ziny spadají) je často popisovaná jako rebelující proti vlně druhé, ale musí být uvedena do širšího feministického narativu, protože ziny patří do historie ženských hnutí od začátku. Od 19. století ženy vytvářely publikace, brožurky o ženském zdraví a feministické pamflety, které byly kreativní, vymezovaly se proti hlavnímu proudu a poskytovaly platformu pro ženy, mluvící z neprivilegovaných pozic. Jejich tvůrkyním byl také zapovězen přístup ke standardním publikačním mechanismům, protože to, co chtěly říct, nezapadalo do dominantního proudu myšlení té doby. (Piepmeier, 2009: 29)

2.1 První vlna feminismu a scrapbooky

Termín první vlna feminismu odkazuje k době prvních změn legislativních a sociálních nerovností týkajících se žen z období poloviny 19. století do roku přibližně 1920. Odehrávala se hlavně ve Spojeném království a USA. Aktivistky prosazovaly mimo jiné právo žen vlastnit majetek, všeobecné hlasovací právo pro ženy⁹, reformy zákonů týkajících se manželství a vzdělání. Představitelkou této vlny je Harriet Taylor Mill, která prosazovala, aby ženy mohly pracovat mimo domov a požadovala pro ženy osobní a ekonomickou nezávislost. (Gardner, 2006: 93)

Nejstarším médiem ženského hnutí byly kromě letáků scrapbooky, populární v 19. století, prostřednictvím kterých ženy dokumentovaly svůj život a kulturu, ve které žily. Jejich vytváření byla primárně ženská aktivita, šlo o artefakty osobní identity, sbírání důležitých memorabilií, výstřížků z novin, fotek a dopisů a jejich vlepování do sešitů. Scrapbooky poskytovaly ženám prostor

⁹ Anglicky „female suffrage“, proto se aktivistkám následně říkalo sufražetky. (Gardner, 2006: 93)

komentovat mainstreamovou kulturu a konstruovat vlastní komunitu. Tyto sešity měly být sdílené s dalšími ženami a jejich lepení probíhalo jako společná komunitní aktivita. Některé tvůrkyně scrapbooky užívaly ke kritice sociálních rolí a konstruování nové podoby ženské identity. Sufražetky je používaly jako nástroj k dokumentaci vlastních aktivit, představovaly prostor, kde měly svobodu kritizovat veřejný život. (Piepmeier, 2009: 30)

Patří sem i publikace týkající se ženského zdraví. Aktivistka Margaret Sanger psala na začátku 20. století o antikoncepci. Protože její sloupky pro socialistické noviny *New York Call* byly cenzurovány, začala vydávat vlastní list, pojmenovaný *Woman Rebel*, kde informovala o ženské sexualitě a antikoncepci. V Evropě pak šířila pamflet *Family Limitation*, kde popisovala nejběžnější antikoncepční prostředky. Takovéto pamflety pohybující se mimo mainstreamový publikační trh umožňovaly ženám sdílet vlastní zkušenosti, které by jinak nebyly publikované. Problematická byla i drahá tiskařská technologie — jak se zlepšovala a byla přístupnější, stávalo se pro další generace dostupnějším vytvářet informační publikace, kopírovat je a šířit bez potřeby většího rozpočtu. (Piepmeier, 2009: 35)

2.2 Druhá vlna feminismu

Druhá vlna feminismu se formovala hlavně v 60. letech 20. století. Aktivistky požadovaly rovnoprávné postavení žen a mužů a začala se objevovat teorie o sociální konstrukci genderu jako něčeho, co je stavěné na biologickém pohlaví. (Brachová, 2008: 10) S tím souvisí myšlení a názory Simone de Beauvoir, která tvrdí, že ženami a muži se nerodíme, ale stáváme se jimi a jde tak o sociální konstrukty, ne biologická fakta. Neexistuje žádné přirozené a neměnné ženství nebo mužství. (de Beauvoir, 1972: 267)

Do druhé vlny feminismu patří i například materialistický feminismus, reprezentující odnož toho radikálního a obsahující prvky marxistického feminismu. Jeho představitelkou je Christine Delphy, která upozorňuje na neplacenou práci žen v domácnosti a popisuje, že ženu nevykořisťuje jen kapitalistický mód produkce, ale také její pozice v rodině, kde je s ní automaticky počítáno jako s hlavní pracovní silou, která o domácnost pečuje. (Delphy in Adkins, Skeggs, 2004: 43-44)

Pro druhou vlnu feminismu bylo typické využívání levnější technologie — mimeografického stroje, tedy cyklostylu, který dovoľoval vytvářet levnější kopie ve větším množství. I když šlo o proces pomalejší a komplikovaný, reprodukce materiálů byla levná a dostupná, takže i menší skupiny feministek mohly tisknout stovky letáků a dokumentů. (Piepmeier, 2009: 35)

Cyklostyl se stal pro feministické hnutí signifikantní: „V éře technologických skoků je Hnutí za ženské osvobození (Women’s Liberation) posledním majoritním americkým hnutím, které šíří svá slova prostřednictvím mimeografu.“ (Brownmiller in Piepmeier, 2009: 36) Celá řada významných feministických textů této doby se původně šířila prostřednictvím letáků a pamfletů. Tento druh tištěných médií byl pro politickou práci druhé vlny klíčový — šířil informace a zároveň vytvářel „sdílenou kulturu, teorii i praxi.“ (Piepmeier, 2009: 36) Cyklostyl umožnil šířit letáky mezi širší publikum, materiály byly distribuovány neformálně mezi lidmi a zadarmo nebo za nízkou finanční částku. (Piepmeier, 2009: 39)

2.3 Třetí vlna feminismu

Třetí vlna, formující se na začátku 90. let, byla tvořená a šířená do velké míry skrze feministické ziny. (Piepmeier, 2009: 42) Formovala se v době, kdy některé ideály druhé vlny byly vnímány jako samozřejmé, zároveň vyrůstaly v prostředí pozdní kapitalistické kultury, která formovala jejich individuální subjektivitu. (Piepmeier, 2009: 8)

Podle Piepmeierové je třetí vlna odpovědí na svět globálního kapitalismu, postmodernismu a postkolonialismu. Její témata jsou sexualita, rasa a etnicita, zapojení žen do populární kultury. Ziny i třetí vlna odpovídají na dění stejné doby, je to prostředek k artikulaci postojů a vytváření komunity. (Piepmeier, 2009: 9)

Zásadní je pro ni zastřešující označení Riot Grrrls.¹⁰ Původ sousloví je přisuzován hudebnici Tobi Vail, ta ale popírá, že by název vymyslela a nemá ráda používání této terminologie.¹¹ (Piepmeier, 2009: 5) Od tohoto názvu právě sousloví „grrrl ziny“, které se pro tyto feministické publikace používá.

I když třetí vlna navazuje v jistém smyslu na tu druhou, zároveň se v jejím prostředí objevují názory odtržení se od předchozí feministické tradice. Feminismus pro ženy více reprezentoval cenzurovanou sexualitu, kontrolované chování, nebyl o rebelii či osvobození, ale o pravidlech. (Roiphe in Piepmeier, 2009: 27) Zdálo se jim, že být feministkou v té době znamená přizpůsobovat se identitě a způsobu života, který nedovoloval individualitu. (Walker in Piepmeier, 2009: 27) Přestože některé tvůrkyňe zinů vnímaly své aktivity jako něco, co znovu objevuje a definuje feminis-

¹⁰ Slovo „girl“ je tu přeformulované do vzteklého zavrčení „grrrl“. (Piepmeier, 2009: 5)

¹¹ Možná jako protest proti tomu, jak se slovo i estetika této subkultury následně postupně začaly vpíjet do mainstreamu. (Piepmeier, 2009: 5)

mus, třetí vlna pokračovala v odkazu předchozích hnutí — šlo o „přepisování feminizmu slangem mládí“. (Piepmeier, 2009: 45)

V rámci hnutí Riot Grrrl se zakládaly punkové kapely a časopisy, které prosazovaly soudružnost a podporu. Ostře kritizovaly zneužívání dětí, odpor ke korporální společnosti a jejím produktům a boj s patriarchátem. Riot Grrrls se od starého pojetí feminizmu distancovaly jako „od světa dospělých, kteří je ve svých plánech zcela přehlédli“. Dívky nosily subverzivně rozmazanou rtěnku, potrhané dívčí šaty a vysoké šněrovací boty a na těla si psaly protipatriarchální nápisy jako MAJETEK nebo DĚVKA. (Jonsson in Chříbková 1999: 37)

Hnutí Riot Grrrls je jen jednou z odnoží třetí vlny feminizmu. Nešlo o jednotný teoretický nebo politický směr, třetí vlnu charakterizuje rozmanitost a různorodost obsažených feministických proudů a širě rozebíraných témat týkajících se společenských nerovností, jako je rasa, etnická příslušnost, sexuální orientace či společenská třída. (Valdrová, 2004: 206-207)

Do třetí vlny feminizmu patří například anarchofeminismus, který v sobě nese ideje anarchismu a radikálního feminizmu. Vystupuje proti státu, kapitalismu i proti patriarchátu — proti jakýmkoliv hierarchickým strukturám a autoritám. Chce zpochybnit dominantní, mužský přístup k vnějšmu světu, ale nechce nahrazovat patriarchát matriarchátem. (Kornegger 2002 in Brachová, 2008: 15) Anarchofeminismus popisuje, že cesta k osvobození nevede jen skrze popsání oprese žen z hlediska genderu, ale zásadní je pro ně i útlak kapitalismu, otázky třídy a etniky. (Sokačová in Jusová, Šiklová, 2016: 145)

V rámci třetí vlny se vyčlenil také třeba ekofeminismus, který prosazuje myšlenku, že řešení problémů týkajících se životního prostředí vyžaduje přímo feministickou perspektivu a zároveň feministická teorie vyžaduje environmentální perspektivu. V patriarchální společnosti je žena i příroda vnímána jako něco podřízeného, pasivního a neracionálního. (Gardner, 2006: 70) Dalším proudem byl také spirituální feminismus, odmítající patriarchální náboženství, diskriminující ženy. Kritizuje dualismus těchto náboženství, kdy se odděluje Bůh a svět, posvátné a profánní nahlíží jako něco odlišného. Podle spirituálních feministek takový náhled na svět rozděluje realitu do dvou rovin, přičemž jedna z nich je nadřazená té druhé. Prosazují místo toho formy uctívání okolo ženského principu, zdůrazňují jednotu ducha a přírody a jako zdroj spirituality popisují zkušenost. (Valdrová, 2004: 210)

2.4 Typické rysy grrrl zinů

Za neoficiální začátek hnutí Riot Grrrl se považuje srpen 1991, kdy proběhla akce s názvem Girl Night jako otevírací událost festivalu Pop Underground. (Piepmeier, 2009: 43) Ziny Riot Grrrl a Action Girl Newsletter jsou klíčové publikace, které pomohly utvářet nástroje, se kterými pak tvůrkyně grrrl zinů a feministky třetí vlny mohly popisovat a utvářet svou kulturu. (Piepmeier, 2009: 54) Vymezovaly se proti sexismu, obtěžování a sexuálnímu násilí. Hnutí vzniklo okolo kapel Bikini Kill, Babes in Toyland nebo Sleater Kinney. Přestože pocházelo z Ameriky, rychle se šířilo do Evropy a vznikala tu síť Riot Grrrl Europe. (Kolářová in Hroch, 2017: 87)

Pro třetí vlnu se staly charakteristickou hravost grrrl zinů, s jakou vyjadřovaly, co to znamená femininita, typické užívání vizuálního jazyka, zuřivost a odpor. (Piepmeier, 2009: 45) Tvůrkyně často aspekty typické pro ženství redefinovaly a využívaly je jako prostor pro sociální změnu. Osvojovaly si dívčí styl řeči i estetiku, kterou spojovaly s politickými tématy — stereotypně ženské vlastnosti jako roztomilost nebyly apolitické, ale stávaly se v jejich rukou nástrojem pro politický aktivismus. (Piepmeier, 2009: 49)

Typickým prvkem je i juxtapozice zdánlivě rozporuplných obrázků a rétoriky. (Piepmeier, 2009: 49) Tato estetika si bere kulturní artefakty spojované s femininitou, které mohou mít zaměnitelné a rozdílné významy, a spojuje je v překvapivých kombinacích. (Piepmeier, 2009: 51) Populární kultura je ve třetí vlně nástrojem k utváření identity, popkulturní hodnoty a narativy neslouží ale jako významy reprezentující realitu, stávají se nástroji k přepisování a rekódování. Tvůrkyně grrrl zinů si je vypůjčí a slepuje ironicky dohromady. (Karylin in Fiske, 2010: xxxvi)

Zatímco první a druhá vlna feminismu bojovaly proti sexistické terminologii, Riot Grrrls ji přijaly za vlastní — aropriovaly sexistické termíny, měnily tak jejich významy a převzaly nad sexistickou terminologií kontrolu. (Piepmeier, 2009: 51) Skrze jazyk chtěly být „hlasité, vulgární, protivné, nelogické a emocionální kdykoliv se jim zachce.“ (Piepmeier, 2009: 54)

Ziny vytvářené dívkami byly prostorem, kde si ony samy konstruovaly svou identitu a komunitu. (Piepmeier, 2009: 2) Dokumentují schopnost feminismu transformovat se a odpovídat na měnící se kulturu. (Piepmeier, 2009: 21) Byly prostorem pro spojení mezi ženami a právě proto, že se okolo nich utvářely komunity, stavěly se proti patriarchálnímu pojetí vzájemného vztahu žen jako nutných sokyní. Stejně tak zpochybňovaly přístup, že dívky mají navzájem soupeřit o náklonnost chlapců. (Piepmeier, 2009: 84)

2.5 The Cooperative Correspondence Club

Jako příklad prvního feministického zinu se často uvádí oběžník s názvem CCC — The Cooperative Correspondence Club. Ten fungoval jako korespondenční ženský klub v letech 1935 až 1990. Sestával z dopisů, které respondentky pod pseudonymy zasílaly editorce. Editorka dopisy seskládala do časopisu a poslala ho první ženě na seznamu. Každá členka měla přesně 24 hodin na to, aby si číslo korespondenčního zinu přečetla a pak musela magazin poslat dále. Takto magazin koloval téměř padesát let. Přidávat se mohly jen ženy, které měly děti. (Laurel, 2015: 147)

Klub byl původně zformován z velké části z žen, které odpovídaly na inzeráty v časopise pro matky a chůvy s názvem The Nursery World. (Laurel, 2015: 149) CCC držely členky v tajnosti před manželem i dětmi a pseudonymy jim zaručovaly anonymitu. Protože všechno bylo důvěrné, poskytovalo to prostor pro osobní témata, která ženy neměly s kým probírat — sexualita, antikoncepce, neztotožnění se s rolí matky a ženy v domácnosti. (Laurel, 2015: 156)

Prostřednictvím CCC se vytvářelo silné pouto mezi tvůrkyněmi a čtenářkami — na rozdíl od komerčních ženských magazinů. (Laurel, 2015: 148) CCC byl oproti nim intimnější a relevantní pro všechny čtenářky, protože ženy měly podobnou prožitou zkušenost. (Laurel, 2015: 149) Motivační vzniku byl pocit osamělosti a nedostatek jiných aktivit kromě péče o domácnost a rodinu. Ženy sdílely zkušenosti, myšlenky a nápady, diskutovaly o problémech doby, kdy se postavení žen ve společnosti začínalo měnit. CCC nabídlo ženám intimitu a prostor, kterého se jim nikde jinde v té době nedostávalo. (Laurel, 2015: 151)

3. Historický kontext — český feminismus 90. let

3.1 Feminismus a socialismus

Na to, jak byl v průběhu 90. let feminismus vnímán, mělo vliv i postavení žen a mužů za socialismu. V Československu se otázky spojené s ženským hnutím v průběhu budování socialismu příliš neřešily — „ženský problém“ byl podřazen tomu občanskému. Budovala se beztrždní společnost a rozdíly mezi muži a ženami byly zanedbatelné, obě pohlaví měla stát společně ve sféře pracovní, kulturní i společenské. To ovšem nestálo na větší svobodě žen, naopak to omezovalo jejich volbu a ve výsledku nebylo jejich postavení ve společnosti rovné, musely pracovat i pečovat o rodinu a domácnost. (Osvaldová, 2004: 51)

Wagnerová popisuje, že po revoluci následně většinu žen emancipace ani ženské hnutí nezajímaly. To může podle ní znamenat buď nepřipravenost, či fakt, že si připadají silné a rovnoprávné: „Na rozdíl od svých družek na Západe české ženy o svá práva nemusely bojovat, emancipace jim byla nadiktována shora.“ (Wagnerová, 2017: 231)

3.2 Feminismus v porevolučním období

Po roce 1989 se v českém prostředí začal pojem feminismus objevovat více, ale společnost ho vnímala jako termín importovaný, který nám vnucují americké feministické skupiny. Zatímco v západním prostoru už probíhala třetí fáze feminizmu a gender byl tématem i v akademickém prostředí, u nás šlo o něco neprobádaného. (Osvaldová, 2004: 9) Obnovení kapitalismu v české společnosti posílilo mužské vzory chování, sebevědomí mužů jako rozhodujících společenských aktérů vzrostlo. Tendence marginalizovat ženy se projevovala i v rekonstrukci společenského statusu manželky u významných podnikatelů a politiků. (Wagnerová in Chříbková 1999: 84-85)

Nejdříve se zdálo, že by se feminismus mohl zařadit mezi důležitá témata ve společnosti diskutovaná, ale místo odborné diskuze převládly podle Osvaldové emoce, kdy si mezi sebou zastánci a odpůrci feminizmu postavili hranici a většinovou společnost, tedy třetí stranu tohoto sporu, feminismus nezajímal. (Osvaldová, 2004: 9) Hnutí až moc připomínalo fungování Československého svazu žen, jako organizace s politickým podtextem, a převládalo přesvědčení, že feminismus řeší vykonstruované problémy. (Osvaldová, 2004: 53)

Hlásit se k feminizmu začalo znamenat něco pejorativního, přitom ženské hnutí a myšlenky jemu blízké u nás měly poměrně dlouhou historii — od obrozenců (Rettigová, Němcová, Náprstek, Světlá, Krásnohorská) po Masaryka, jeho ženu a dceru nebo třeba senátorku Plamínkovou. (Osvaldová, 2004: 10)

Obraz feminizmu u nás zkreslovala celá řada mýtů. Zdálo se, že jde o další –ismus, o něco ideologického a levicového, na což naše společnost po zkušenosti s komunismem reagovala odmítavě. (Osvaldová, 2004: 10) Feministické autorky a autoři si stěžovali, že společnost pojem feminismus a problémy s ním spojené bagatelizuje a že se mu nedostává odpovídající místo ve veřejném prostoru a na mediální scéně. (Osvaldová, 2004: 10)

České ženy si nedokázaly vytvořit vlastní pojetí feminizmu, odlišné od toho západního: „Nezhodnotily jsme vlastní zkušenost a její reflexí nepřispěly k obohacení feminizmu jako celku. Obávaly jsme se totiž jakékoliv ideologie.“ (Šiklová in Wagnerová, 2017: 233) Havelková

(in Chřibková 1999: 51-52) si myslí, že ve srovnání se Západem byl u nás feminismus latentní a soukromý, zatímco na Západě se ženy za emancipační názory na veřejnosti nestyděly a necenzurovaly své skutečné ženské vnímání.

3.3 Feministický aktivismus 90. let

Téma ženských práv a feminismu k nám začaly přinášet především spisovatelky a vědkyně jako Eva Hauserová, Carola Biedermannová, Saša Berková a Jiřina Šiklová. Dají se označit jako „první vlna feministického psaní“. (Kolářová in Hroch, 2017: 86)

I proto, že ženy nepodnikaly ani nevstupovaly do vysoké politiky, tak aktivnější z nich zakládaly ve druhé polovině 90. let nevládní organizace. Celé ženské hnutí u nás v té době bylo založené právě na nich. Výhodou bylo, že mohlo mít vliv na veřejné dění, aniž bylo nuceny se podřizovat programům politických stran. (Šiklová in Wagnerová, 2017: 239)

Roku 1991 vzniklo Centrum pro Gender Studies a přičleněná knihovna, archiv a vzdělávací a přednáškové středisko. Založila ho socioložka Jiřina Šiklová, koordinátorka Jana Hradilková a ředitelka centra Hana Havelková. (Osvaldová, 2004: 53) Pavla Jonsson popisuje počátky uskupení takto: „Prvotní schůzky v bytě Jiřiny Šiklové měly půvab vytouženého setkávání dvou světů a předávání rozdílů v našich životech. Chodili tam i kluci.“ (Jonsson in Chřibková 1999: 40) Vznikl také Kabinet pro studia rodu na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy pod vedením překladatelky a literární kritičky Evy Věšínové-Kalivodové. (Jonsson in Chřibková 1999: 40 a 41)

Po roce 2000 se ženskými právy zabývaly organizace Gender Studies, proFem a Nesehnutí. Neziskové organizace se postupně začaly profilovat na konkrétní témata. ProFem například řešil domácí násilí, Gender Studies zase téma nerovnosti žen a mužů na trhu práce, Fórum 50 % ženy v politice. (Kolářová in Hroch, 2017: 94)

3.4 Feminismus v prostředí českých levicových hnutí

Okolo roku 2000 se vzedmulo antiglobalizační hnutí, v Praze se protestovalo proti zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové bance, a mnoho lidí to inspirovalo k aktivitě. To se týkalo i feminismu, do té doby negativní náhled na něj se začal pomalu měnit. Mladší generace levicových aktivistek a aktivistů si začala feminismus přivlastňovat a utvářet jeho pozitivní obraz. V roce 2001 došlo k obnovení akcí k Mezinárodnímu dni žen — aktivisté a aktivistky událost pojali jako příležitost poukázat na nerovné postavení mezi muži a ženami. (Kolářová in Hroch, 2017: 88)

Právě na generaci levicových aktivistek a aktivistů je znát, jak odlišně vnímaly postavení ženy oproti předchozí generaci. Jejich matky, ženy prožívající formativní léta za socialismu byly vůči jakýmkoliv ideologiím skeptické a nezažily nadšení k politické ideologii stejně jako generace, která v 50. letech socialismus budovala. Nezajímaly se o politické dění ani o feminismus a nevstupovaly do politiky. (Šiklová, 2006 in Wagnerová, 2017: 236-237)

Následná generace žen, která se formovala po revoluci, měla o feminismus větší zájem, nebyla zároveň zatížená idealistickým pohledem na Západ a postoje si utvářela sama. Byla kritičtější vůči současnosti a ochotnější se angažovat v politice, v levicovém i anarchistickém hnutí, což bylo pro generaci předchozí nepochopitelné. (Šiklová, 2006 in Wagnerová, 2017: 236-237)

Právě z anarchistického hnutí vzešly české feministické ziny, některé z nich v sobě měly myšlenky anarchofeminismu, i když je takto přesně nepojmenovávaly. Hnutí Riot Grrrls v našem prostoru často anarchofeministické myšlenky přebíralo, kladlo důraz na význam jednotlivce, nehierarchickou strukturu, nekomerční produkci a sociální zodpovědnost. (Kolářová 2005 in Brachová, 2008: 16)

V rámci českého anarchistického hnutí se utvářely různé proudy. Na počátku 90. let byl anarchistický feminimus spíše nesourodý soubor idejí a jeho proudy lze členit podle organizace na základě genderu. Proud orientující se na rovnost mužů a žen představuje Anarchofeministická skupina a Wicca, které se snaží začlenit muže do skupiny a odmítají čistě ženské prostory. Oproti tomu ženským skupinám Luna a Bloody Mary o toto vyloženě nejde, reagují na maskulinní pojetí a popírání ženských práv a nedostatku žen v hnutí. (Kolářová in Hašková, Křížková, Linková, 2006: 322)

Sokačová dělí české anarchofeministické hnutí do třech fází. Ta první probíhala v průběhu 90. let a šlo o kolektivy organizované okolo zinu Wicca a skupinu Luna, vydávající Esbat. Druhá fáze souvisí s Anarchofeministickou skupinou a Bloody Mary, probíhala mezi lety 2000 a 2005 a Sokačová ji označuje jako „zlatý věk českého anarchofeminismu“. Třetí fáze začala roku 2006 a stále trvá, organizovaný anarchofeminismus není už tak výrazný a hlasitý. Přesto ale některé skupiny v anarchofeministických aktivitách pokračují.¹² (Sokačová in Jusová, Šiklová, 2016: 146)

¹² Bývalé redaktorky Bloody Mary se spolupodílely na organizování Prague Pride a pořádaly kulturní festival Gender Fuck Fest, Sokačová vidí pokračovatelky anarchofeministek i v hiphopovém uskupení Fakné. (Sokačová in Jusová, Šiklová, 2016: 156)

3.5 České feministické ziny

V českém disentu byl feminismus nereflektovaným tématem, bojovalo se proti jinému společnému nepříteli. Mirek Vodrážka do časopisu Vokno feministickou tematikou přispíval, ale jinak byly ženy v disentu upozaděné. Přepisovaly a distribuovaly samizdaty, tvořily podpůrné rodinné zázemí a nad jejich postavením se nikdo nepozastavoval. (Kolářová in Hroch, 2017: 85) V porevolučním období pak proti sobě stála „první vlna feministického psaní“, zastoupená Evou Hauserovou a Jiřinou Šiklovou (šlo o diskuze a utváření teoretické základny) proti rockerkám z kapel Dybbuk, Plyn a Zuby Nehty. (Kolářová in Hroch, 2017: 86)

V průběhu 90. let společnost přijímala západní vlivy, dostával se sem punk a aktivismus, squatting, demonstrace, a také ziny a nové podoby feminismu. (Kolářová in Hroch, 2017: 86) České feministické ziny se neinspirovaly samizdatem, ovlivňovaly je spíše punkové ziny a hlavně feminismus inspirovaný anarchismem a DIY etikou označující se jako Riot Grrrls. (Kolářová in Hroch, 2017: 87)

Ženy v subkultuře zakládáním zinů reflektovaly fakt, že se tu cítily vyčleněné. Vnímaly, jak se sexistický přístup celé společnosti dostal i do hnutí, které mělo být odlišné. I v prostředí subkultury měla být punkerka hezký „přívěsek“ svého přítele, který se moc nevyjadřuje a musí trpět sexistické vtipy, nikdo neposlouchal její názory a na demonstraci stávala vzadu. (Kolářová in Hroch, 2017: 84)

K významu a vlivu feministických zinů Bloody Mary a Přímé cestě Jitka Kolářová říká: „Zdá se mi každopádně neuvěřitelné, že po dobu osmi let vycházely paralelně dva radikální feministické časopisy s poměrně velkým nákladem. A kromě toho mám dojem, že tyhle aktivity opravdu něco znamenaly — prorazily ty nejhorší předsudky a sexismy na scéně a snad ve většinové společnosti.“ (Kolářová in Hroch, 2017: 97) Podle Kolářové není mezi kapitolami historie českých zinů žádná kontinuita. České feministické ziny nejsou tvořeny v návaznosti na to, co bylo předtím, nečerpají ze samizdatu, ale reagují na to, co se okolo nich dělo. Markéta Štěpánová z Přímé cesty dodává: „Přesně to je pointa zinu — každá generace svět objevuje odznova a po svém. Co bylo doteď, se snaží rozbourat a postavit jinak.“ (Kolářová in Hroch, 2017: 102)

4. Metodologie

Praktická část této práce sestává z realizace obsahového výzkumu vybraných feministických zinů. Kvalitativní výzkum se zaměří na konkrétní ziny a posoudí je z hlediska několika tematických sfér, které jsou publikacím společné. Cílem výzkumu bude sledovat prostřednictvím jakých témat a prostředků jednotlivé ziny prezentují a šíří myšlenky feminismu a popsat, jak se od sebe liší či popřípadě jak se v nich odráží ideologické pozadí subkultur, ve kterých vznikaly.

Zkoumaná čísla zinů jsou:

Wicca č. 2/1994, č. 5/1996

Esbat č. 3/1996, č. 5/1996

Bloody Mary č. 1/2000, 2/2000 (Revoluční síla ženského smíchu)

Přímá cesta č. 1/2001 (Rodina — základ státu), č. 4/2003 (Žena a antifašismus)

4.1 Kvalitativní analýza

Rozbor a porovnávání obsahů jednotlivých zinů bude probíhat prostřednictvím obsahové kvalitativní analýzy. Kvalitativní metody výzkumu se obecně ptají otázkou „jak“ a nejsou oproti těm kvantitativním nijak standardizované. (Trampota, 2010: 18) Tyto metody vycházejí z interpretačního paradigmatu. Mezi jeho teze patří přesvědčení, že realita je ve své podstatě symbolická — je výsledkem sociální konstrukce jedinců. (Trampota, 2010: 19) Podle Anselma L. Strausse a Juliety M. Corbinové je kvalitativní výzkum vlastně jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosáhne pomocí statistických postupů či jiných způsobů kvantifikace. (Trampota, 2010: 19)

Poznání se děje na základě nějaké interpretace a je vždy subjektivní — právě z toho tvrzení kvalitativní metody vycházejí. Tyto metody vykazují menší replikovatelnost. (Trampota, 2010: 19) Při kvalitativním výzkumu se využívá induktivní logika. Výzkumník postupně sbírá data, pozoruje je a pátrá po jejich významu a pravidelnostech. Na jejich základě se následně formulují předběžné závěry nebo se formují nové hypotézy. (Trampota, 2010: 108) Neznáme dopředu konečný výsledek, až v průběhu analýzy a sběru dat získáváme postupně jeho obrysy.

Výhodou kvalitativního výzkumu je fakt, že výzkumník může jít do hloubky v případě, že se vyskytnou neočekávané informace. Sběr dat je otevřenější a není tolik zatížen výzkumníkovou znalostí tématu před samotným uskutečněním analýzy, což je pozitivní, pokud téma nebylo dosud prozkoumáno. Kvalitativní přístup je tak flexibilní, a to umožňuje větší otevřenost vůči novým podnětům. Nevýhodou může být fakt, že tato metoda je často schopná zpracovávat pouze menší vybra-

ný vzorek a menší počet případů. Také může být problematická subjektivita a reliabilita výzkumu. (Trampota, 2010: 18)

Přiznaná subjektivita je ale právě součástí těchto metod, protože výzkumník figuruje jako neoddělitelná součást sběru dat v procesu analýzy a je nezastupitelný (zároveň změna výzkumníka znamená pravděpodobně změnu výsledků). Podle Trampoty fakta jako taková nemohou promlouvat sama za sebe. Proto stoupenci kvalitativních metod kritizují proklamovanou objektivitu metod kvantitativních — poukazují na skutečnost, že tu výzkumníci do procesu vstoupí s určitým očekáváním, které se pak může odrážet v tom, jaké postupy kategorizace zkoumaného zvolí. (Trampota, 2010: 19)

Mezi nejfrekventovanější kvalitativní (a tedy interpretativní) metody šetření patří sémiotická analýza, kritická analýza diskurzu, zakotvená teorie, narativní analýza a obrazová analýza. (Trampota, 2010: 16)

4.1.1 Metodologie zkoumání zínů

Zkoumání obsahů zínů bude probíhat prostřednictvím prvního stupně kódování zakotvené teorie. Jde o teorii odvoзованou induktivně ze zkoumání jevu, který reprezentuje. (Strauss, Corbin, 1999: 15) Nejdříve se začíná zkoumáním vybraných oblastí — vybraných obsahů jednotlivých zínů. Z těch se pak postupně začnou vynořovat kategorie, které se jejich tvůrci snažili postihnout a nějak prezentovat.

Principy zakotvené teorie definovali na konci 60. let 20. století sociologové Anselm Strauss a Barney Glaser.¹³ Teorie je postupně odhalena, vytvořena, následně prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu, který reprezentuje. (Trampota, 2010: 264) U zakotvené teorie je podle Corbinové a Strausse důležitá teoretická citlivost, protože pomocí té je zkoumající schopen dávat údajům význam, porozumět jim, oddělit související od nesouvisejícího a rozpoznávat, co je v údajích důležité. (Strauss, Corbin, 1999: 27)

Analýza v zakotvené teorii se skládá ze tří hlavních typů kódování — otevřeného, axiálního a selektivního. (Strauss, Corbin, 1999: 40) Pro analýzu feministických zínů bude použito otevřené kódování, tedy první stupeň. Proces otevřeného kódování začíná rozebíráním vybraných částí textu a následným přidělováním jmen či pojmů, něčeho, co bude tento jev zastávat a reprezentovat. (Trampota, 2010: 267) Jde o označování a kategorizaci pojmů prostřednictvím podrobného studia

¹³ Každý z nich ale představuje odlišnou tradici v americkém sociologickém výzkumu.

údajů, které jsou rozebrány na samostatné části a prostudovány. Porovnáváním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly a také jsou kladeny otázky o jevech údajů reprezentovaných. (Strauss, Corbin, 1999: 43)

Prvním krokem analýzy je označování jevů, rozebrání a konceptualizace údajů — rozbor například odstavce a přidělení jména, něčeho, co bude zastávat a reprezentovat tento jev, a to každému samostatnému případu či myšlence. (Strauss, Corbin, 1999: 44) Následuje určování kategorií. V údajích se identifikují určité jevy a kolem těch se mohou pojmy seskupovat, čímž se sníží počet objektů, se kterými se bude pracovat. (Strauss, Corbin, 1999: 45) Vybrané pojmenování kategorií by mělo co nejvíce souviset s údaji, které má zastupovat a připomínat to, na co odkazuje. (Strauss, Corbin, 1999: 47)

Kvalitativní analýza se zaměří na to, do jaké míry se liší vybraná čísla zinů ve zpracování konkrétních témat. Výzkumný postup začíná podrobným pročítáním vybraných čísel zinů a porovnáváním jejich tematického záběru. U každého zinu se nejdříve zaznamená obsah příspěvků a následně pojmenují témata a definují ústřední kategorie, jejichž pojetí se bude u jednotlivých zinů rozebírat. Na základě podrobnější analýzy se porovnají rozdíly v rámci toho, jak jednotlivé z těchto kategorií každý z zinů pojímá a rozebírá, případně jak se od sebe odlišují či jestli některá z témat opomíjejí nebo zda se ne jejich pojetí nějak podílí myšlenky subkultur a jejich ideologického pozadí.

5. České feministické ziny

5.1 Wicca (1993–1996)

Zin Wicca byl prvním feministicky orientovaným projektem, nešlo ale o vymezenou skupinu s programem nebo určitými cíli. Fungoval čistě jen jako časopis vycházející v periodicitě čtvrt až pololetní, celkem vyšlo pět čísel. (Kolářová in Hašková, Křížková, Linková, 2006: 308) Vzešel z punkového prostředí, věnoval se ekofeminismu¹⁴ a spirituálnímu feminismu¹⁵. Měl to být „časopis pro anarchii, čarodějnictví a feminismus“ (Yankee, 1994/2: 2). Už na svém přebalu informoval,

¹⁴ Ekofeminismus prosazuje, že řešení problémů se životním prostředím vyžaduje feministickou perspektivu, takže „osvobození přírody vyžaduje osvobození žen a naopak.“ (Gardner, 2006: 70-71)

¹⁵ Spirituální feminismus odmítá patriarchální náboženství, která diskriminují ženy. Tato náboženství prosazují dualitu a oddělují posvátné a profánní. Spirituální feministky kladou oproti tomu důraz na jednotu ducha a přírody, zdrojem spirituality je zkušenost. Kromě toho také uctívají ženský princip a součástí je i snaha učit lidi rozpoznávat útlak a čelit mu. (Valdrová, 2004: 210)

že jde vyloženě o feministickou publikaci, časopis pro přírodu, spiritualitu a přirozenou anarchii, kterou „v sobě má každý po svobodě toužící tvor.“ (Wicca, 1994/2: 2)

Autorky vyzývaly čtenáře i sebe k radikalitě a pozitivitě, chtěly vyslovovat to, o čem se nemluví. Do časopisu přispívali muži i ženy, šlo ale o časopis zaměřený na ženskou emancipaci, svůj přístup označovaly jako „radikální žensko-mužský feminismus“ (Simone W., 1996/5: 2).

Zastávaly se intuice a toho přirozeného v nás. „Rádi bychom, aby Wicca byla místem, kde jeden hlas doplňuje druhý. Bez omezení. Neříkáme, v koho nebo v co je třeba věřit, nahlédněte do sebe, tam najdete svou odpověď.“ (Simone W., 1994/2: 3) Autorky zinu se spíše snažily pokládat otázky, tím ale jen chtěly čtenáře vybídnout k vlastnímu hledání odpovědí. Chtěly otevírat otázky ohledně Země a ženských otázek: „Jsme rádi, že zvláště v téhle zemi, kde pojem solidarita ztratil na významu, se našli jednotlivci a skupiny nadšení ideou zeleného anarchismu a feminismu.“ (Yankee, 1996/5: 15)

Pojmenování mělo odkazovat na řeč Keltů, slovo připomíná název „witch“ (čarodějnice) a zároveň „wise“ (moudrý). Pojem „wicca“ objevila zakladatelka v revue Whole Earth, když si četla o hnutí spirituálních feministek a připadalo jí v té době nezátíženě konkrétním významem. (Simone W., 1994/2: 2)

Jako poznávací znak a svého druhu logo si autorky vybraly astronomický symbol pro Venuši, používaný k označení ženského pohlaví, s černou rozježenou kočkou uprostřed. V příspěvcích se hodně věnovaly tématu čarodějnictví v různých kontextech a prostředích. Spojovaly ekologická a feministická témata s mytologií a pohanstvím. (Wicca, 1994/2).

Wicca měla typický formát zinu, kdy je obsah skládán dohromady, kopírován a ručně sešíván. Vizuálně občas působí trochu chaoticky, na jedné stránce je více stylově různých ilustrací a fotografií, obrázků s anglicky psanými hesly a nápisy, občas významově velmi vzdálenými publikovaným textům. To bylo způsobeno především způsobem vytváření metodou „cut-and-paste“. Chaotické a žánrově ne úplně čisté články doprovázely také občasné citáty na okrajích stránek či poznámky a názorové útvary bez nadpisu a podpisu autora. Občas se tu objevovala poezie — jak překládaná, tak i od českých básníků či vlastních přispěvatelů. Na konci čísla uveřejňovala redakce inzeráty na vzdělávací skupiny nebo další časopisy, zabývající se podobnými tématy.

5.2 Esbat (1995–1998)

V roce 1995 vznikla ženská skupina Luna, která vydávala zin Esbat. Členky se chtěly zapojit do činnosti v anarchistickém hnutí, propagovaly myšlenky ekofeminismu a antirasismu. (Tomek, Slačálek, 2006 in Brachová 2008: 22) Po založení skupiny následovaly negativní reakce ze strany některých anarchistů, kteří nedokázali pochopit, že se ženy chtějí samy organizovat. (Kolářová, 2006 in Brachová, 2008: 22) Roku 1998 byla činnost Luny ukončena po smrti jedné ze zakládajících členek. (Kolářová, 2006 in Brachová, 2008: 22)

Název skupiny vycházel ze symbolu pro ženství. Kromě infolistu Esbat pořádala také další doprovodné akce či vytvářela anarchistické pohlednice a organizovaly tematické výstavy. Zároveň vystupovala pod názvem Ženy proti rasismu a za lidská práva a účastnila se kampaně Amnesty International za práva žen v Alžíru. Pořádaly i dětské dny, vydaly vegetariánskou kuchařku a pohlednice s anarchistickou tematikou. (Kolářová in Hašková, Křížková, Linková, 2006: 310)

Velkou část redakce tvořily aktivistky ze squatu Ladronka, které měly pocit, že veškeré aktivity v rámci subkultury dělají jen muži a chtěly se zapojit, aby ukázaly, že ženy jsou také schopné tvořit. Zároveň je motivoval pocit, že patriarchální nastavení společnosti se přenáší do prostředí subkultury. Kromě nutnosti sdělovat si informace a prostřednictvím zinu se vzdělávat se chtěly zabývat také ženskými právy a věnovat se akcím pro děti. Vnímaly se jako silně politicky angažovaná skupina. (Yankee, 1996/5: 11)

Jako jakési logo stála v názvu časopisu uvnitř písmena B ilustrace ženy se zatnutou pěstí jako odkaz na Rosie The Riveter, kulturní ikonu druhé světové války, reprezentující ženy, které pracovaly v továrnách (hlavně v těch na zbraně a municie). Rozložení stránky i užívání ilustrací bylo daleko čistší než u Wiccy. Autorky užívaly jednotné písmo, které bylo pečlivě zarovnané do odstavců a také méně ilustrací a dalších nápisů či vizuálních prvků. V tom se Esbat trochu vzdaloval od chaotického vizuálu typických zínů a připomínal spíše informační leták. V zinu se často objevovaly i podrobněji rozebraná politická témata a obsáhlé články o ekologii nebo squattingu.

5.3 Bloody Mary (2000–2010)

Bloody Mary, punkový feministický zin, začala vycházet v dubnu 2000. Autorky původně chtěly založit kapelu, ale vydávání zinu se ukázalo být přístupnějším. (Kolářová in Hroch, 2017: 87) Nejprve vycházela čtyři čísla, pak jedno číslo ročně. (Kolářová in Hašková, Křížková, Linková, 2006: 311)

Na poslední stránce prvního čísla rozebírala redakce záměr a koncept celého zinu — časopis

vyplňoval mezeru mezi dalšími alternativními ziny, protože ty podle autorek sice řešily nejrůznější témata, ale nepsaly o ženském aktivismu (kromě časopisu Existence¹⁶, který je inspiroval). České ziny paradoxně popisovaly nejrůznější podoby diskriminace a rasismu, ekologii i práva zvířat nebo socialismus, ale chyběly zmínky o sexismu, což „vzhledem k tomu, že ženy tvoří polovinu populace této planety, je poměrně podstatná forma diskriminace“, jak popisují autorky v prohlášení v prvním čísle. (Bloody Mary, 2000/1: 14)

V prvním čísle zinu z dubna 2000 autorky zmínily, že by rády pracovaly spíše pod záštitou Riot Grrrls a nechtěly být spojované pouze s anarchistickým hnutím. (Kamila, 2000/1: 8) V reakcích na dopisy od čtenářů autorky popisovaly: „Píšeme o tom, co se nám líbí a nelíbí. Jsou to naše názory a pocity, za které se nestydíme.“ (Bloody Mary, 2000/2: 2)

Jedna z autorek Bloody Mary Jitka Kolářová tvorbu zinu vnímala jako komunitní činnost — budování komunity, sítě a bezpečného prostoru, kde se setkávají lidé, zapálení pro stejnou věc: „Mluví totiž o věcech, které v ‘neutrálním světě’ ani ‘neutrálních zinech’ nezaznívaly.“ Bloody Mary byla prostorem, kde se mohla vypsat z frustrace z každodenního sexismu a zdrojem informací o zajímavých feministických kolektivech i aktivitách. (Kolářová in Hroch, 2017: 85)

Bloody Mary byla určená pro punkovou komunitu: „Rozhodně nebylo zamýšleno, že by se ten zin šířil někam mezi „běžné“ lidi, kteří o subkultuře nic nevědí nebo ji nijak nežijí.“ říká jedna z redaktorek Jitka Kolářová. (Příloha 1.) Tomu odpovídal nespisovný jazyk, vulgarity a někdy záměrně nesmyslné články. A také grafická podoba — kopírované stránky, nekvalitní fotografie, rozhozený design, lebky a leopardí vzor a velké množství koláží. Autorky se ale snažily upozorňovat i na sexistické články a reklamy z mainstreamových médií. (Kolářová in Hroch, 2017: 91)

Objevovalo se tu mnoho stylově různých obrázků a ilustrací (některé kresby od americké ilustrátorky Jacky Fleming), komiksů, vpisovaných slov a ruční číslování stránek, takže časopis celkově občas působil chaoticky. Na každé stránce nahoře byl nápis, že „only a dead fish flows with the stream“ („jen mrtvá ryba plave s proudem“).

Kolářová vzpomíná, že tvořily v duchu Riot Grrrl hesla „nechceme číst klučičí ziny o klučičích věcech, chceme číst naše ziny o našich věcech“. Zin kombinoval hravost a drzost a kritiku věcí, které dívky zažívaly, postupně se k tomu přidávaly rozhovory s feministickými kolektivy, osobnostmi i kapelami, faktografické články a osobní úvahy i texty parodující „ženské magazíny“.

¹⁶ Šlo o anarchistický časopis, v jehož redakci působily aktivistky ze skupiny Luna po jejím zániku. (Chaloupková, 2014: 3)

(Kolářová in Hroch, 2017: 90) Také si dělaly legraci z mužů, kteří si připadají feminismem ohrožení, humor a nadsázka byly přirozenou součástí obsahu.

Postupně se čísla začínala zastřešovat vždy jedním tématem — sexualita, móda a mýtus krásy, queer politika. Když byla Bloody Mary na vrcholu, jedno z čísel mělo náklad 1 000 kusů a šířilo se do 20 distribučních míst v Čechách i na Slovensku, ale stále se vše kopírovalo a následně doma skládalo a sešivalo. Postupem přibyl i blog, kam se vkládaly jednotlivé články ze zinu. (Kolářová in Hroch, 2017: 90) Zin nakonec roku 2010 přestaly vydávat hlavně kvůli vyčerpání — témat i vazeb v kolektivu a také formy. Také neviděly smysl v tom vydávat zin, když šlo skoro všechno najít na webu. (Kolářová in Hroch, 2017: 97)

Kolářová říká: „Pro mě to už bylo moc malé, tenhle formát zinu. Bylo to navíc dost holčičí, rozverné, drzé, což mi přišlo dřív super, ale pak jsem to měla trochu jinak. Taky se tam pořád řešilo jen to mužsko-ženské, bylo to založené na dualitě.“ a dodává, že se chtěla věnovat více spíš queer¹⁷ tématům. (Příloha 1.)

5.4 Přímá cesta (2001–2008)

Časopis Přímá cesta vydávala Anarchofeministická skupina (původně Feministická skupina 8. března) od roku 2001 v Praze. Tato skupina vznikla ku příležitosti pořádání feministické demonstrace k Mezinárodnímu dni žen.¹⁸ Hlásila se k anarchofeminismu a upozorňovala, že také muži jsou stávajícím systémem utlačováni. (Tomek, Slačálek, 2006 in Brachová, 2008: 22) Uvnitř převládala názorová rozrůzněnost a spory o to, zda vstupovat do mužských struktur či utvářet vlastní „ženský svět“. Kvůli osobním a ideologickým rozporům odešla ze skupiny skoro polovina názorově vyhraněnějších lidí. (Kolářová in Hašková, Křížková, Linková, 2006: 312)

Podle jedné z členek Markéty Štěpánové formát zinu nebyl vhodný pro šíření anarchofeministických myšlenek a například první čísla Bloody Mary pro ni byla nepřijatelná i z feministického hlediska. Proto se Přímá cesta formátu zinu vzdávala: „Musela jsem založit vlastní časopis. Říkala jsem si, pojďme dělat serióznější feminismus.“ (Kolářová in Hroch, 2017: 94)

Právě tento přístup se v celém časopisu odrazil. Nejenom přehledné rozvržení stránek, ale také struktura se blížila normálnímu klasickému časopisu a snažila se vzdělávat a informovat,

¹⁷ Queer teorie klade důraz na konstrukci sexuality a sexuálních identit. Zpochybňuje existenci pouze dvou pohlaví a genderů a zdůrazňuje osobní performaci identity. (Valdrová, 2004: 209)

¹⁸ Hlavní aktivitou skupiny bylo pořádání oslav MDŽ a snaha očistit tento svátek od významů, připsaných socialistickým režimem v minulosti, také pořádali protestní akci proti pochodu Hnutí pro život, usilující o zákaz umělého přerušování těhotenství. (Kolářová in Hašková, Křížková, Linková, 2006: 312)

uvádět vše do velmi širokých kontextů. Proto byly často odbornější články velmi dlouhé, obsáhlé, na konci se uváděly citace a odborné zdroje nebo šlo o výpisky z knih, překlady a eseje. Každé číslo *Přímé cesty* bylo nějak tematicky zaměřené, kromě textů vztahující se k tématu tu byly i články v pravidelných rubrikách — portréty žen, články o historii hnutí, recenze.

Autorky a autoři se nechtějí separovat od anarchistického hnutí. Užívají genderově korektní jazyk a vyhýbají se užívání generického maskulina, a tak se snaží vyhnout sexistickému jednání v textu. (Brachová, 2008: 30) Přestože šlo o redakci pocházející z punkové subkultury, na rozdíl od *Bloody Mary* se autoři a autorky snažili vykročit z ní ven a oslovit širší publikum. Proto užívali upravenější jazyk a sazbu a snažili se časopis distribuovat kromě dister i po knihkupectvích.

Zpracovávaná témata byla radikální — rodičovství a výchova na základě anarchistických principů, sexualita, feminismus a psychická onemocnění. Přímou cestu motivovalo dostat se mimo subkulturu hlavně to, že téma feminismu a genderu mělo ve společnosti negativní obraz. I když fungovalo několik neziskových organizací, které se zabývaly ženskými právy jako Gender Studies, proFem (se kterým byla *Bloody Mary* i *Přímá cesta* personálně provázaná) a Nesehnutí, pro anarchofeministky byly až moc reformní a nepostihovaly celou šíři témat a podstatu útlaku. (Kolářová in Hroch, 2017: 94)

6. Společné kategorie feministických zinů

Určila jsem kategorie, které se objevují ve všech zinech — jejich pojetí feminismu, konstrukce ženství a mužství a pojetí patriarchy, ženské tělo, postavení ženy v prostředí subkultury, ženy v historii, ženy v souvislosti s tradicí a náboženstvím. Následně chci porovnat, jak k nim přistupují a jak se ve svých pojetích liší a ukázat to na jednotlivých příkladech článků.

6.1 Pojetí feminismu

Zin *Wicca* feminismus nevnímá jen jako čistě ženskou záležitost. Své myšlení popisuje redakce jako radikální žensko-mužský feminismus a do emancipačního hnutí tak řadí i muže a fakt, že patriarchální nastavení společnosti utlačuje i je. Zároveň do jejich pojetí patří také spirituální feminismus jako uctívání přirozenosti a přírodní síly, skrze který podle Wiccy mají ženy nacházet sílu vlastní.

Esbat prohlašuje, že feminismus pro něj znamená boj za rovnocenné postavení žen a mužů, ale v obsahu se soustředí mnohem více na ženu jako na utlačovanou a nesvobodnou. Také se sem snaží začlenit také ekofeminismus a vztahy lidí a přírody, na což kladou mnohem větší důraz. Zároveň podobně jako pojímá emancipaci Wicca i Esbatu jde o hledání rovnováhy, ne o svržení patriarchy matriarchátem. Esbat vyzdvihuje spolupráci a jednotu společného boje proti nerovnému nastavení ve společnosti.

Přestože redakce Bloody Mary deklaruje, že nechce vést boj proti mužům, do svého pojetí feminismu se je včlenit nesnaží, jde především o osvobození ženy či dívky a její přerod v silnou a nezávislou ženu, feminismus vnímají jako uvědomování si své ženskosti. V otázkách feminismu vychází přímo z původního hnutí Riot Grrrls a prosazuje vlastní hledání identity. Jejich myšlení o emancipaci je odklonem od starých a zkonstatěných pořádků v naší společnosti, nesouhlasí s pojetím feminismu jako jediného a nedělitelného hnutí. Redakce má tendence si feministické názory obhajovat, ale spíše jen povrchně.

Postoje a názory tvůrkyň Přímé cesty vycházejí z toho, že jsou součástí anarchistického hnutí, prosazují tedy anarchofeminismus. V jejich pojetí se anarchismus i feminismus zabývají osobní svobodou a rovností. Protože autoritářské rysy jako nadvláda a agresivita jsou hodnoceny jako maskulinní, chtějí společnost "feminizovat" — prosazovat hodnoty neautoritářské, spolupráci, soucitnost a citlivost, a skrze ty vytvářet neautoritářskou anarchistickou společnost. Automaticky vnímají muže jako součást hnutí, kteří se vlastně na boji za svobodu a rovnost mají také podílet.

6.1.1 Wicca

Své pojetí feminismu jako žensko-mužského redakce deklaruje v editorialech druhého čísla od Yankee i v editorialech pátého čísla od Simone W. V článku *Proč Wicca* popisuje, že svým pojetím se odvolávají na hnutí spirituálních feministek. Už název samotný, „wicca“ odkazuje k neopohanskému kultu a uctívání přirozenosti a radosti z přírodní síly má být podle Wiccy prostředkem k nacházení vlastní síly — pro ženy to má být odpověď na nedostatky současné křesťanské civilizace. (Yankee, 1994/2: 2)

Olga V. v *Glosách o čarodějnictví* popisuje, že samotné čarodějnictví vnímají jako adoraci toho ženského, čarodějky jsou uprostřed společnosti patriarchálně zaměřené pozůstatkem uctívání ženského principu, ztělesňují představu o svobodě lidské mysli a těla, ženy takové, které si žijí po svém. (Olga V., 1994/2: 6)

6.1.2 Esbat

Pojetí feminismu anonymní autorka rozebírá v názorovém článku *Slova, která nám ulehčují nebo znesnadňují komunikaci?*, kde klade důraz na to, že jde o její vlastní názor a ne společnou debatu. Když někde o feminismu mluví, „každému se vybaví americké radikální lesby, které pálí podpisenky a bojují proti chlapům a zcela odmítají vidět i jiné vysvětlení či vyjádření feminismu“. Ale pro ni osobně feminismus znamená boj za rovnocenné postavení žen a mužů a vnímá ho i z globálnějšího pohledu — skrze vztahy mezi lidmi a přírodou. (Esbat, 1996/3: 1)

V jednom z kratších článků o ekofeminismu upozorňují anonymní autorky na to, že pro ně jde o svobodu, ne o patriarchát nebo matriarchát, obojí je druhem nadvlády a jim jde čistě o rovnováhu. (Esbat, 1996/3: 12) Podle redaktorky Teriny v článku *Většina holek přijde na scénu, dělá, jak jeto zajímavá...* rozebírajícím dívky jako členky subkultury, nejde v dnešním feminismu o členství v organizaci či boj proti mužům: „Teď jde o spolupráci, hledání nejvhodnějších cest a společnému boji proti všem civilizačním sračkám.“ (Terina, 1996/5: 2)

6.1.3 Bloody Mary

Hned v editoriale prvního čísla autorky rozebírají, že přestože ženy mají svobodu ve volbě povolání i životního stylu, sexismus je všude. V Bloody Mary nechtějí bojovat proti mužům, povyšovat se nad ně (a „dělat tak stejnou hloupost jako oni“), ale mluvit o těchto problémech a odpovídat stejnou měrou těm, kterých se to týká. Chtějí poskytnout prostor pro vyjádření vlastního názoru těm, kteří „pokládají za důležité tento problém řešit nemají se o své poznatky a připomínky s kým podělit“. (Bloody Mary, 2000/1: 2)

V druhém čísle zinu otiskují s obrázkem malé dívenky text o tom, že až vyrostete, tak si najde vlastní identitu: „Až vyrostu, bude ze mě silná žena!“ (Bloody Mary, 2000/2: 1) Svou feministickou inspiraci dávají najevo zahrnutím článků o Riot Grrrls a překlady z knihy *D.I.Y. Feminism* od Kathy Bail. Členky chtějí být uznávány podle toho, co dokázaly v hudbě či umění, nejen kvůli tomu, že jsou ženami a „výhradně ženský pohled na věc“ považují za zastaralý. (Bloody Mary, 2000/2: 3)

Terežka ve svém komentáři *Taková normální feministka* upozorňuje na negativní představy, se kterými se setkává, když o tomto tématu s někým mluví. Sama reflektuje, jak dřív problém vnímala podobně a když ji někdo označil za feministku, ohrazovala se, že je „přeci docela hezká“. Být feministkou znamená uvědomovat si svou osobnost a nezatlačovat do pozadí ženskost, na kterou chce být hrdá. (Terežka, 2000/1: 11)

6.1.4 Přímá cesta

V článku *Co je anarchofeminismus* redaktorka Katka popisuje ideové základy a pozadí tohoto hnutí. Anarchismus a feminismus k sobě měly vždy blízko — podle ní se obojí zabývá osobní svobodou, rovností a důstojností pro ženy. Požadují, aby feminismus nebyl ovládán autoritářskými ideologiemi a kritizují hierarchické feministické organizace a liberální feminismus. (Katka, 2001/1: 13)

Jejich přístup reflektuje článek *Nešťastné manželství marxismu s feminismem* od Carol Ehrlich, který přeložila Bohdana Rambousková. Marxismus jako by se podle autorky zaměřoval jen na útlak žen kapitálem a zapomínal podřízenost žen mužům. Cestou je podle autorky anarchistický feminismus, který tvrdí, že moc pochází a přenáší se skrz organizační formy, které ustavují nerovný přístup k ekonomickým i sociálním zdrojům a jde mu o nové formy organizace, kde mocenské vztahy nemohou existovat. (Rambousková, 2003/4: 18)

6.2 Konstrukce mužství a ženství a pojetí patriarchy

Wicca nijak nezpochybňuje stereotypní pojetí toho, co je mužské a ženské, naopak význam toho ženského vyzdvihuje. Cílem k rovnosti je podle nich přiznat si, že v každém člověku je obojí, ne dekonstrukce pojetí mužství a ženství, pak vlastně diskuze o rovnoprávném postavení ve společnosti ztratí na významu, protože obojí bude mít stejnou váhu. Ženy jsou ty pocitové a mají blíže přírodě, zatímco muži jsou rozumově založení.

Oproti tomu Esbat se proti stereotypnímu postavení ženy ohrazuje a snaží se ho vyvrátit, i když přiznává, že ženy nejsou stejné jako muži. Stereotypy týkající se mužství a ženství ale chce napomáhat měnit, protože ví, že ne každý je k tomu dost silný či si to dostatečně uvědomuje.

Redaktorky Bloody Mary prezentují muže zase jen jako opresory, obtěžující a machistické, hlavní původce nesvobody žen. Dělalí si srandu z mužského pocitu ohrožení z feministického hnutí, které podvrací mužské sebevědomí. Na druhou stranu ženy popisuje také stereotypně, jako citlivější a klidnější. Ale prototypem osvobozené ženy je žena silná, vytrvalá. Celkově Bloody Mary stále zobrazuje svět jako mužský a ženský.

Přímá cesta často popisuje postavení žen a mužů skrze nastavení kapitalistické společnosti, se kterou patriarchy souvisí, protože vytváří podmínky k útlaku a zároveň muži své nadřazené postavení hůře mohou reflektovat, protože vzorce chování jsou zaběhnuté už příliš dlouho. V patriarchální společnosti tak podle Přímé cesty trpí všichni, muži i ženy. Rozdíly mezi muži a ženami

se v lidech vychovávají a chování je lidem dáno tradicemi a genderovými rolemi. Přímá cesta odmítá patriarchální stereotypy a požaduje jejich dekonstrukci.

6.2.1 Wicca

Na obálce druhého čísla zinu z roku 1994 citují zakládající knihu taoismu Tao-te-t'ing: „Kdo zná svou mužskost, a přece podržuje svou ženskost, stává se úžlabím světa.“ K ženství tu píše, že „Duch údolí neumírá. Tomu se říká: tajuplné ženské. — Tajuplně ženského brána — tomu se říká kořen, nebe a země. Je neustále zde, uvnitř nás. Čerpej mnoho-li chceš, nevyschne nikdy.“ (Wicca, 1994)

V článku *Jděte cestou paměti* Simone W. popisuje, že v každém člověku je něco ženského a mužského: „Snažíme se přimět muže, aby promluvili o tom, co cítí jako muži a jako ženy. Chceme jim vyprávět o ženě a muži v nás. Pak se debaty o rovnoprávném postavení ve společnosti stanou bezpředmětnými.“ Cílem k rovnoprávnosti je přiznání, že v každém člověku je obojí. (Simone, W., 1994/2: 3)

Skrze *Glosy o čarodějnictví* Olga V. rozebírá, proč a kvůli jakým vlastnostem je čarodějnictví vnímáno výhradně jako něco ženského a jaké vlastnosti jsou asociované se ženstvím obecně. Podle křesťanského přístupu je dobro otázka rozumové úvahy, ale ženy jsou bytosti pocitové. Zatímco muži mají blíže k politice nebo ekonomii, ženy jsou blíže k přírodě (s tím je spojená i otázka menstruace a porodu). (Olga V., 1994/2: 6)

6.2.2 Esbat

V glose o feminismu *Slova, která nám ulehčují nebo znesnadňují komunikace?* se autorka ohrazuje proti stereotypnímu náhledu na ženu jako tu, která muže dusí a on si pak musí chodit odpočinout k partě kamarádů (a jako příklad uvádí citát Oscara Wilda, že „ženy vzněcují v mužích touhu vytvořit veledíla a překázejí jim v jejich realizaci.“) — tedy že je žena jako partnerka překážkou ve svobodném rozvoji a životě. Vyvrací argument, že „jak si to kdo zařídí, tak to má“, protože ne každý je tak silný, aby měnil to, co se mu nelíbí, či aby si uvědomoval, že to měnit může, a to i v případě stereotypů mužství a ženství. (Esbat, 1996/3: 1)

6.2.3 Bloody Mary

V editorialech prvního čísla popisují redaktorky obtěžující chování mužů, které má podle nich původ v tom, jaký dojem ženy vytvářejí — křehčí vzhled, citlivější a klidnější chování a myšlení u žen z nich v očích primitivů může dělat naivky, citlivky a sexuální objekty, které nemyslí. (Bloody Mary, 2000/1: 2)

Proti tomu lze postavit obraz ženy, jak ho v článku o Vlastě bojovnici od Saši M. Lineau-Švecové popisuje citát Terezy Novákové, jedné z prvních českých feministek. Podle té je báje o Vlastě a její družině důkazem, že i pohlaví ženskému může být přisuzovaná síla: „jinak je dokladem o postavení ženy a dívky slovanské, která sice lehčí a zdobné práce domácí konala, ale za stvoření svobodné pokládána byla“. (Lineau-Švecová, 2000/1: 4)

Karla v článku *Nový směr: maskulinitas* satiricky konstruuje mužský pocit ohrožení z feminismu. Článek je psán z pohledu „normálního muže“, který maskulinitu začal hlásat po diskuzi s feministkou, „jejíž naivní názory se nedaly poslouchat“. Požaduje, aby zavládl přirozený řád, tedy aby muž finančně zajišťoval rodinu a žena se starala, aby se doma cítil dobře: „Nikdo nechce poslouchat praštěné názory o omezování žen. Tak co jim sakra vlastně vadí?“ (Redakce pod článek přidala krátkou poznámku jako odpověď: „Sakra všechno!!!“) (Karla, 2000/2: 12)

Prostřednictvím shrnutí přednášky doktora Františka Vrhela z května 2000 v článku *Antropologie sexuality* Kamila rozebírá stereotypní konstrukt ženství a mužství v souvislosti se sexualitou. Podle americké etnoložky Margaret Meadové je ženství a mužství kulturně vázané, a stejně tak i sexuální obyčeje: „Pak je záležitostí jednotlivých kulturních společenství a jejich tradic, jakou podobu vtisknou sexu a rituálům s tím spojeným.“ Doktor Vrhel mluvil o otázce mužské dominance, která se výrazně projevuje ve volbě sexuálních poloh. (Kamila, 2000/2: 18)

6.2.4 Přímá cesta

V prvním čísle *Přímé cesty* patriarchální nastavení společnosti popisuje Stan.Ruda v článku *Rodina i stát*. Vznik patriarchální rodiny podle něj souvisí se vznikem soukromého vlastnictví, které útlak žen podmiňuje. Z práce žen profitují vlastníci a šéfové, ženy pracují na horších místech a za méně peněz, a navíc musí plnit roli manželky a pečovat zadarmo o domácnost. Krokem ke svobodné společnosti je odmítnutí rolí a patriarchálních stereotypů a přijetí svobodných principů v osobním životě. (Stan. Ruda, 2001/1: 3)

Přímá cesta pojetí ženství a mužství tematizuje skrze článek *Žena a agresivita* od Arama. Jde o výpisky z knihy *Úvod do kulturní a sociální antropologie* od R. F. Murphyho z roku 1998.

Aram souhlasí s kulturním determinismem, který tvrdí, že násilí se dá vychovat a že lidé se s násilnickými sklony nerodí. Podle autora je lidská osobnost z větší části výsledkem zkušeností, učení a socializací v určitém prostředí. (Aram, 2003/4: 23)

Tématu mužství se věnuje Dita v článku *Nadvláda mužů* vycházející z knihy Pierra Bourdieu. Pohlavních orgány jsou vnímány jako něco, co přisuzuje jiný status mužům a ženám. Jedinci se narodí do prostředí, které je sociálně diferencuje, aniž by si to uvědomovali. Gender nejsou jen role, které lze hrát, ale je vpisován do těl. Jedině politická aktivita je schopná analyzovat nadvládu ve všech strukturách společnosti. (Dita, 2003/4: 33)

V kontextu článku *Nešťastné manželství marxismu s feminismem* od Carol Ehrlich, který přeložila Bohdana Rambousková, je popisován patriarchy jako soubor sociálních vztahů. Existují hierarchické vztahy mezi muži a solidarita mezi nimi jim umožňuje dominovat nad ženami. Článek je zakončen tvrzením, že „při hledání klíče k rovnosti žen bychom měli pátrat po anarchistických odpovědích na feministické otázky.“ (Rambousková, 2003/4: 17)

6.3 Ženské tělo

Všechny ziny popisují skrze různé témata fakt, že tělo ženám nepatří a je spíše objektem, o kterém rozhodují jiní. Třeba v případě znásilnění, které Wicca pojímá jako akt, kdy si muž dokazuje svou moc, nadřazenost a mužnost, nebo skrze text o potratech, kdy o ženě a jejím těle rozhoduje zákon.

Podle Esbatu je zase žena podněcovaná svým okolím a médii, že musí mít dokonalé tělo modelky, jinak není správnou ženou. O správné podobě jejího těla rozhoduje společnost, ne ona samotná. Pojmenovává pokrytectví v prostředí anarchistického hnutí, kde se objevují vtipy na tloušťku, přestože ti stejní lidé bojují za lidská práva, přitom všichni si zaslouží stejný respekt, nehledě na vzhled. Esbat se snaží prolomit i tabu týkající se menstruace — o té by se mělo mluvit více, protože je záležitostí poloviny lidstva.

Autorky v *Bloody Mary* vyloženě skrze osobní zkušenosti popisují fakt, že žena má mít právo rozhodovat si o svém vzhledu sama a zdůrazňují, že to nic nemění na jejích názorech či postojích. Má také právo kontrolovat svou sexualitu a nebýt za to urážena či pošpiňovaná.

Přímá cesta se problematice ženského těla věnuje obsáhle a na více různých rovinách. Ženské tělo je ve společnosti objektem, se kterým si každý může nakládat, jak chce — v případě potratu i v případě třeba umění, které zobrazuje jen ženy bílé, mladé a pohledné.

6.3.1 Wicca

Wicca tematizuje násilí na ženách skrze článek *Univerzální voják: Znásilnění ve válce*, který přeložila Alena Smutná. V každé válce válečník znásilňuje ženu, čímž si potvrzuje svou moc. Znásilnění je aktem pokoření národu manžela, ne ženského těla. Muži ho provádějí společně, válečné znásilnění se tu popisuje jako nevyřčený morální kodex vojáka. Další charakteristikou je zabití ženy po aktu znásilnění, voják to dělá proto, že má moc sám rozhodnout. (Smutná, 1994/2: 4)

S ženským tělem souvisí i téma potratu. Přístup k potratům popisuje komentář od Marka Andersona *Proč jsem proti potratům...a pro volbu*. Přiznává, že jako muž nikdy nebude muset dělat podobné rozhodnutí, jak nakládat s vlastním tělem, a nemá právo ženám říkat, co je správné. Ony samotné mají mít tuto volbu. Řešením je podle něj lepší koncepce sexuální výchovy ve školách, dostupnější antikoncepce a zdravější přístup k sexu, potrat by také neměl být vylučován zákonem, protože „může ho zastavit jen společnost se zdravým, nezaujatým a zodpovědným přístupem k sexualitě.“ (Anderson, 1994/2: 9)

6.3.2 Esbat

Skrze překlad rozhovoru od Hanky s Dianou Pollard z organizace London Fat Womens Group tematizuje redakce Esbatu téma ženského těla. Diana píše o útlaku silných žen — jak se jim žije ve společnosti trpící fobií z tloušťky, kde jsou denně konfrontovány s celou řadou mýtů. Autorka článku reflektuje vlastní přístup k tělu: „Nemám ráda své tělo, dokonce ani svou tvář ne.“ Zároveň je radikální feministkou a ví, že velký podíl na nátlaku na ženy mají média, která konstruují jakýsi ideál dokonalého ženského těla. Hanka upozorňuje na fakt, že vtipy na tloušťku se objevují i mezi aktivisty a nechápe, proč lidé bojující za lidská práva odsuzují někoho za vzhled. Chce, aby aktivisté konfrontovali své vědomé i nevědomé vtípkování na toto téma: „Pro mne je respekt základem anarchie.“ (Hanka, 1996/5: 4)

V článku *Hrdě menstruuující sestry* od Lenky Esbat upozorňuje na stigmatizaci menstruačního cyklu ve společnosti. Podle autorky se o tomto tabuizovaném tématu lidé stále bojí mluvit, je často spojené se zdravotními problémy a nedá se držet v tajnosti. Pro ženy není jednoduché podle ní přijmout, že každý měsíc krvácí, je jim špatně, musí si kupovat vložky, a ještě to tajit a nemít možnost o tom promluvit, což je nepřijatelné. (Lenka, 1996/5: 1)

6.3.3 Bloody Mary

Tereзка v komentáři *Taková normální feministka* popisuje, že být feministka neznamená narušovat stereotypní normu ženského odívání nošením mužského oblečení či o sebe nepečovat. Deklaruje, že může být feministka a vypadat, jak chce, že i feministka může mít dlouhé vlasy a pečovat o sebe. (Tereзка, 2000/1: 11)

Rozhodovat o svém těle znamená kontrolovat svou sexualitu. Autorka s přezdívkou twoFace v prozaickém útvaru *Komíny*, popisuje, že sex je pro ni lidská potřeba, kterou každý potřebuje a nerozumí tomu, proč se s tím tolik nadělá. Odlišuje sex od milování, které zahrnuje lásku k druhému člověku. Kvůli sexu a braní antikoncepce si jako žena připadá špinavá a touží se očistit. Je tu naznačen stereotypní přístup patriarchální společnosti k ženské sexualitě, která ženu vnímá jako pošpiněnou a špatnou v případě, že se ona samotná rozhodne se svou sexualitou nakládat, jak uzná za vhodné. (twoFace, 2000/2: 7)

6.3.4 Přímá cesta

Téma potratu a přístup Přímé cesty k němu vyjadřuje článek *Nový zákon o pohřebnictví* redaktorka Zuzana. Kvůli novému zákonu se od roku 2002 musí pohřbívat i lidské plody po potratu, což autorka kritizuje — těžko si lze představit, že se bude pohřbívat něco, co nemá jméno ani datum narození. Navíc interrupce znamená velkou psychickou zátěž a Zuzana popisuje, že „je vidět, že při tvorbě a přijímání zákona na ženu nemyslel nikdo“. (Zuzana, 2001/1: 12)

Skrze parodickou reklamu na prostředek na hubnutí Anorex Přímá cesta upozorňuje na fakt, jak je vynucování ideálu krásy nebezpečné a kritizuje požadavek štíhlosti, kladený na ženu — a je jedno, jak se štíhlosti docílí. Skrze název přípravku tematizuje anorexii a poruchy příjmu potravy. (Přímá cesta 2003/4: 32)

Redaktorka Linda v recenzi na výstavu fotografií Mirka Páska upozorňuje na zobrazování ženského těla v současném umění. Autor fotografií chtěl původně vymanit zobrazení vaginy z „ghetta pornografie“ a demytizovat ho. Podle Lindy jde ale o obyčejné fotky, na kterých není nic nového, modelky jsou mladé, čisté, vyholené. Autorka vznáší otázku, zda nejde o pokračování současné mytizace, že na vagině není nic ošklivého jen v případě, že je mladá, oholená a bílá. Výstava vzbuzuje otázku, zda je taková výstava legitimní bez nějakého teoretického diskurzu. (Linda, 2003/4: 32)

6.4 Ženy v prostředí subkultury

Všechny ziny adresují pokrytectví uvnitř subkultury, kdy aktivisté hlásají rovnost a lidská práva všem, ale na ženskou emancipaci nemyslí či se chovají přímo sexisticky. Wicca vzpomíná na počátky punku, kdy ještě působil osvobozujícím způsobem — ženy skrze něj mohly kritizovat společnost i ženské role. Ale měnil také role mužské, kdy například muzikanti používali make-up. Oproti tomu podle Wiccy v současném punku došlo ke zkopírování nerovností z mainstreamové společnosti dovnitř scény a o svobodu už tolik nejde. Esbat se neohlíží do minulosti, ale zdůrazňuje, že feminismus by měl být přímou součástí anarchistického myšlení. Zároveň navíc také kritizuje lidi, kterým nejde o ideje subkultury, ale jen o danou image, za kterou nejsou žádné názory.

Bloody Mary se oproti tomu věnuje vyloženě pouze sexismu uvnitř subkultury, který byl jedním z primárních podnětů jejího vzniku. Ten mapuje často skrze osobní zkušenosti a zážitky a podrobně popisují agresivní chování „punkáčů“. Stejně jako Wicca podobně nostalgicky vzpomíná na počátky punku, kdy šlo o „válku nás proti nim“ a ne o rozdíly mezi muži a ženami. Pak se ale z punku stala „mužská záležitost“. Odpovědí je pro redakci politika hnutí Riot Grrrls, které jako jediný ze zinů adresují přímo jako zdroj své inspirace. Kladou důraz také na důležitost ženského aktivismu v subkultuře a spolupráci a dávají si za cíl situaci v punkové subkultuře měnit.

Přímá cesta se ohlíží do minulosti a podřadné postavení ženy v subkultuře reflektuje skrze její pozici v historii antifašistického a anarchistického hnutí a popisuje, jak genderové stereotypy určují její podřízené postavení. Klade důraz na to reflektovat současnost spíše než kritizovat a všimnout si, zda hnutí neopakuje chyby minulosti. Upozorňuje navíc také na postavení žen v neonacistickém hnutí, které genderové nerovnosti a stereotypy uctívá a prosazuje.

6.4.1 Wicca

Ženu v subkultuře popisuje Wicca skrze překlad článku *Role pohlaví v punku* z textové přílohy LP GIVE ME BACK, což je kompilace hard-core kapel, které se hlásí k hnutí Riot Grrrls (Bikini Kill, Spitboy a Downcast). Na začátku měl jít punk proti společenským konvencím a odmítat normy. V angloamerickém prostředí byly ženy dlouho vyloučeny z hlavního proudu rocku, až postupem času se objevily Patti Smith nebo Chrissie Hynde, a ženy přestávaly mít jen roli zpěvačky, která přitahovala pozornost svou sexualitou. Skrze punk ženy mohly kritizovat konzumní společnost i ženské role, bylo to i prostředí tavící tradiční mužské role, objevovali se tu transsexuálové (skupina N. Y. Dolls) a muži začali používat make-up. Ale jak punkové role tvrdly, čím dál větší

místo ve scéně získávali sexisté. Současný punk je už plný „mačo postojů“ a ritualizovaných rolí a vůbec nepřipomíná punk původní, tedy osvobozující. (Wicca, 1995/6: 7)

6.4.2 Esbat

V textu *Většina holek přijde na scénu, dělá, jak je to zajímavá...* rozebírá Terina časté reakce lidí z prostředí subkultury, že ženy ve scéně jen chtějí potkat nějakého muže a o politiku scény či aktivismus jim vůbec nejde. Myslí si, že ale takové dívky jsou všude a že pak záleží jen na muži, jestli prohlédne, že za skořápkou „subkulturní uniformy“ nejsou žádné další ideje či názory. Nechce snižovat „image tvořící prvky“, ale spousta lidí podle ní mate zjevem. Zároveň se tak snaží vyzvat další dívky, kterým toto vadí, aby začaly být v rámci scény aktivnější. (Terina, 1996/5: 2)

6.4.3 Bloody Mary

V editoriale prvního čísla autorka upozorňuje na pokrytectví a sexismus uvnitř subkultury: „Připadá mi absurdní bojovat za práva chudých, slabých a utlačovaných a hned po pár pivech se projevit jako omezený imbecil, povykující velmi vtipné hlášky pro pobavení pánské společnosti a posléze pak nadávat na infantilní feministky.“ (Bloody Mary, 2000/1: 2)

Hnutí Riot Grrrls je pro Bloody Mary odpovědí na sexismus v subkultuře, což obsáhle rozebírají v článkách, čerpajících z knihy *D.I.Y. Feminism* od Kathy Bail. Hudební scéna byla v naprosté většině mužská záležitost a ženy byly spíše posluchačkami, které tvůrce idolizovaly. Proto si vytvořily novou frakci punkového hnutí, Riot Grrrls, kde jde spíš o politiku. Punk měl původně bořit hranice mezi pohlavími, nešlo o bitvu holek a kluků, ale o válku „nás proti nim“, hrálo se proti něčemu nebo za něco, na scéně ale bylo stále více mužů. Tak vznikly Riot Grrrls, které zdůrazňují, že silná žena je v každé z nás a že „vše, co potřebujeme, je sjednotit se“. (Bloody Mary, 2000/2: 3)

Ženy v prostředí subkultury, kopírující patriarchální chování mainstreamové společnosti tematizuje Blody Mary v rozhovoru s Pavlou Slabou-Jonsson¹⁹ od Kamily. Jonsson v Kalifornii zaujala spíše než hnutí Riot Grrrls jejich odnož Sisters Spit, které se soustředí na ženskou kulturní aktivitu, což v našem prostředí chybí. Podle autorky rozhovoru není český anarchismus anarchismem rovnostářským, ale patriarchálním, a chybí v něm ženský prostor — a proto je jeho sebemenší průnik výrazněji vidět, třeba když s mužskou kapelou vystupuje zpěvačka. Právě čistě ženský neprozkoumaný prostor je zónou, skrze kterou by ženy mohly obohatit českou scénu. (Kamila, 2000/1: 7)

¹⁹ Pavla Slabá-Jonsson je hudebnice, skladatelka, překladatelka, anglistka a feministka, působila v kapele Zuby Nehty, kde se snažila o feministický přístup (ten s ní spoluhráčky příliš nesdílely). Píše knihy o ženách v rockové hudbě.

Sexistické prostředí punkové scény redaktorky reflektují skrze vlastní zkušenosti. Tereza v komentáři *Co je to punk aneb nevšední názory mladých „punkáčů“* popisuje sexismus subkultury, kdy když na koncertě odmítla chlapce, ten argumentoval, že se nepodílí aktivně na rozvoji punkové scény. Podobné chování zaznamenala také u dalších mužů a zpěvák kapely se jich zastával se slovy „Víš co, jsou to punkáči.“ (Tereza, 2000/1: 12)

Xénie přibližuje atmosféru na jednom z punkových koncertů v Klubu 007 na Strahově, kdy „punkáči“ štípali do odhalených částí dívčích těl okolo či jednu dívku začali u podia bít. Další autorka popisuje agresivní chování opilých fanoušků punku na koncertech a sexistické chování nejen jich, ale také organizátorů nebo samotných vystupujících, kteří si myslí že je „chce každá holka na světě“ a „kdo si to nemyslí, je v očích ostatních buzerant“. Když po koncertě některého z mužů odmítne, dostane se jí nadávky, že je „frigidní lesba“. (Xénie, Huzzy, 2000/1: 3)

6.4.4 Přímá cesta

Autorky Linda a Markéta prostřednictvím článku *Antifašismus: Kde jsou ženy?* popisují, jak stereotypní vnímání ženy určuje i její místo v dané subkultuře. V případě antifašismu to vypadá, že jde jen o boje v ulicích mezi antifašisty a neonacisty, je kladen důraz na fyzickou sílu a zdání hrdinství, které se v prostředí antifašismu může stávat předpokladem pro vznik hierarchické struktury. Genderové stereotypy (muž je silný a žena je slabá) mohou vést k přesvědčení, že žena nemůže být dobrou antifašistickou bojovnicí, protože „se nemůže umět dobře prát“. Antifašistický boj by měl jít „ruku v ruce s anarchistickými myšlenkami, a jen tak je možné vybudovat svobodnou rovnostářskou společnost“. (Linda, Markéta, 2003/4: 2)

V článku *Žena a fašismus* redaktorka Leny upozorňuje na fakt, že v prostředí neonacistické subkultury jsou genderové nerovnosti a stereotypy obhajovány samotnými „bílými nadřazenými ženami“. Jak ve fašistickém hnutí, tak i v mainstreamu, je stavěn do kontrastu pracující muž a žena v domácnosti. Autorky upozorňují na paradox, kdy některé materiály podporují politickou aktivitu žen, ale následně obhajují tradiční ženské role. (Leny, 2003/4: 9)

Na fakt, že v prostředí české anarchistické scény byla žena upozaděná vždy upozorňuje článek Ondřeje Slačálka *Ženy v českém anarchistickém hnutí do první světové války*. Do hnutí se ženy dostávaly skrze své muže a plnily okrajové úlohy, například jako redaktorky anarchistických časopisů. Marie Müllerová, redaktorka časopisu *Práce*, se do prostředí anarchismu dostala skrze milence S. K. Neumanna. Anarchisté hlásali rovnost a emancipaci, ale šlo spíše o pokrytectví, což Slačálek popisuje na příkladu Boženy Hodačové-Neumannové, manželky S. K. Neumanna. Neumann podle

ní na veřejnosti hlásil rovnost, doma ale říkal, že „ženám patří jen vařečka“. Podle Slačálka pohled na dějiny anarchistického hnutí ukazuje, že ti, kteří měli osvobodit, často reprodukovali genderové stereotypy. (Slačálek, 2003/4: 27)

6.5 Ženy v historii

Každý ze zinů se ohlíží na výrazné historické postavy v minulosti a v různé míře popisuje jejich myšlenky a život. Wicca se ženám v historii věnuje spíše okrajově, není jim tu věnován příliš velký prostor ani vlastní rubrika. Esbat také vlastní rubriku nemá, ale rozvíjí téma podrobněji než Wicca — popisuje například ženy jako aktivní občanky skrze historii ženského volebního práva. I v Bloody Mary rubrika pro ženy v historii chybí, ale přesto mu dávají prostor, a to s využitím většího množství různých zdrojů a skrze odbornější článek.

Zdaleka nejpodrobnější a nejodbornější přístup má ale Přímá cesta, která se aktivním ženám v historii věnuje skrze recenze na knihy či v rubrikách Revoluční portréty a Pod drobnohledem, a také skrze články o historii partyzánského hnutí. Jde o rozsáhlé, propracované a odbornější texty, které široce popisují také historický kontext. Právě kvůli kontextu a historickým detailům se občas od tématu postavení ženy vzdalí.

6.5.1 Wicca

Ve svém druhém čísle zin Wicca představuje prostřednictvím ukázky *Apokalyptický fragment* K. von Gundenrode, která patří k důležitým postavám romantismu. Věnovala se ossianismu²⁰, germánským bohům a orientálním tématům, v jejím díle dominují mytologická témata. Mystický a pro laika špatně čitelný text se hodí do kontextu zinu, který feminismus s mytologickými tématy často spojuje. (Wicca, 1992/4: 8)

6.5.2 Esbat

Téma ženy jako aktivní občanky rozebírá v Esbatu článek *Zemřít pro hlasovací právo: O hlasovacím právu pro ženy*, který přeložila Hanka. Rozebírá historii celého hnutí za hlasovací právo, které vzniklo v polovině 19. století, kdy muži vnímali ženy jako méně inteligentní a více

²⁰ Jde o styl včleněný do romantismu, který se inspiroje dílem Jamese Macphersona, který přeložil z galštiny do angličtiny starověkou poezii, sbíranou ve Skotsku, kde jako vypravěč a údajný původní autor vystupoval bard Ossian. (Lamport, 2005: 740-741)

emocionální — proto nemohly zastávat důležité posty a zaměstnání a také volit. Na příbězích konkrétních žen popisuje, jak se hnutí sufražetek rozvíjelo. (Hanka, 1996/5: 10)

6.5.3 Bloody Mary

Článek *Vlasta — první bojovnice* od Saši M. Lineau-Švecové popisuje historickou postavu skrze různé historické zdroje. Vlasta velela ozbrojené skupině dívek okolo kněžny Libuše. Po smrti Libuše měla žádat po Přemyslovi, aby jí „postoupil vladařství“ a když odmítl, vyvolala dívčí válku. Autorka upozorňuje, že jde spíše o mytologii, ale podle latinských kronikářů měly žít na hranicích Germánie (ke které Bohemia patřila) mezi šestým a devátým stoletím „ženské, jež své pohlaví odvozují od oněch velikodušných amazonek“. Jméno Vlasta se postupně stalo symbolem ženského odporu vůči patriarchátem dané nadvládě, symbolem nepodřizujícího se postoje žen. (Lineau-Švecová, 2000/1: 4)

6.5.4 Přímá cesta

V prvním čísle Přímé cesty redaktoři Vojta a Linda podrobně představují feministickou spisovatelku Germaine Greer prostřednictvím jejího díla *Eunuška* z roku 1970. Na řadě příkladů z knihy reflektují různé sféry, ve kterých jsou ženy utlačované. Východiskem je podle Germaine Greer revoluce. Redaktoři knihu i myšlení autorky hodnotí jako naivní a příliš optimistické, i když přiznávají, že přestože je kniha starší, myšlenky v ní obsažené jsou stále aktuální. (Vojta, Linda, 2001/1: 9)

Přímá cesta informuje o významných ženách v historii v rubrice *Revoluční portréty*. V jednom z analyzovaných čísel otiskli překlad článku o Itó Noe, přeložený Ondřejem z časopisu *Organise* od britské Anarchist Federation. Tato Japonka se odvrátila od svého společenského postavení a stala se bojovnicí za anarchismus a osvobození žen. Její život popisují v kontextu dějin ženského hnutí v Japonsku (*Společnost modré punčochy*). (Ondřej, 2003/4: 24)

Aktivní ženy v politice popisuje v rubrice *Pod drobnohledem* článek *Antifašismus: Kde jsou ženy?* Autorky Linda a Markéta téma otevírají poznámkou, že antifašistický odboj je spojován spíše s muži (kteří jsou popisováni jako hrdinové) a se ženami se v historických materiálech moc nepočítá. Podrobně představují antifašistický boj v historii a ženy v něm, jejich úlohu a postavení. Jako české představitelky antifašismu zmiňují Marii Majerovou a Luisu Landovou-Štychovou. Nástup fašismu u nás donutily ženy, aby se věnovaly jiným otázkám na úkor činnosti v ženském hnutí,

což je případ třeba Františky Plamínkové, která považovala za důležitější varovat před nacismem. (Linda, Markéta, 2003/4: 3)

V článku *Partyzánské hnutí za II. světové války a účast žen v těchto aktivitách* autor Vojta popisuje roli ženy v partyzánském hnutí. Přestože se věnuje velmi podrobně partyzánům, o ženách píše spíše okrajově. V partyzánských hnutích fungovaly ženské organizace často vázané na komunistické strany jednotlivých zemí a sdružovala je Antifašistická fronta žen. Jejich účast na partyzánských aktivitách byla typická v rámci jednotek, které měly jinou než vojenskou hierarchii (oproti jednotkám vytvářeným jako alternativa k řádné armádě) — žena se na odboji aktivně podílí, ale „vojna“ je stále záležitostí mužskou, její rolí je spíše pomáhat. (Vojta, 2003/4: 7)

6.6 Žena, tradice a náboženství

Řadu článků v zinech spojuje zaměření se na postavení ženy v rámci nějaké tradice a náboženství. Wicca se soustředí čistě na křesťanské postavení ženy jako té nebezpečné a lehce ovlivnitelné mimosmyslovými vjemy, a tedy i zlem a démony. Esbat popisuje tradiční postavení ženy jako podřízené manželky například skrze konkrétní příklad situace v Indii. Bloody Mary této tematice věnuje jen malý prostor a pouze skrze parafrázi článků z jiných médií. Obsáhleji a podrobněji téma zpracovává *Přímá cesta*, která se soustředí na to, jaké místo má žena v islámu a přidává k článku také reflexi situace muslimskou komunitou žijící v Praze.

6.6.1 Wicca

Zin Wicca ženu v souvislosti s náboženstvím tematizuje skrze křesťanské pojetí ženy jako čarodějnice v *Glosách o čarodějnictví* od Olgy V. Podle křesťanství žena jako první v Bibli podlehla hříchu, symbolizovala zkázu a svod. Proto si filosofové začali myslet, že je náchylnější ke zlu a ďáblu a je ze své podstaty nebezpečná. V maskulinní civilizaci, kde Kristus byl muž, je žena snadno ovlivnitelná mimosmyslovými vjemy a intuicí — takoví lidé jsou podle křesťanství náchylnější ke zlu. Autorka upozorňuje na fakt, že zatímco s negativním čarodějnictvím je vždy asociovaná žena, ďábel je vždy rodu mužského — jde o ztělesnění zla, ale v povědomí lidí je to aktivní princip, který tedy logicky musí být mužem. (Olga V., 1994/2: 6)

6.6.2 Esbat

Článek *Ženská práva v Indii* podrobně rozebírá život tamních žen. Hodně mladých nevěst umírá kvůli tradici týkající se věno. Pokud rodina věno nezaplatí, je nevěsta fyzicky týraná, znásilňovaná a mlácená. Indie se rozvíjí rychle, místní se orientují na spotřebu a věno je možnost pro manžela, jak stoupnout v sociálním žebříčku. Pro rodinu nevěsty může znamenat zadlužení, proto narůstá počet vražd mladých dívek (svatba by rodinu zruinovala) a počet dětských svateb (čím nižší věk, tím nižší je věno). (Esbat, 1996/3: 9)

Vztah ženy a islámu rozebírá zin Esbat skrze Evin překlad článku od Sorayi Shahabi *Ďábel-skost je zakořeněna v přirozenosti žen*. V očích islámu je žena podezřelá už ze své podstaty. V případě rozvodu matky nemají právo na děti ani majetek rodiny, dcera se nemůže bez souhlasu mužské části rodiny vdát. Po svatbě musí vše dělat se souhlasem manžela. Oficiálně jsou tu ženy vnímány jako emocionální, jejich rozhodnutí nejsou založena na rozumu, ale na sentimentu. Autorka se v článku snaží zahrnout co nejvíce oblastí života žen a popisuje, že ve všech ohledech jsou ženy omezovány. (Eva, 1996/5: 3)

6.6.3 Bloody Mary

Anděla sepsala podle informací z médií článek *Bangladéšské peklo*. Popisuje krutost místních mužů v rozvojových zemích, kde se bazíruje na tradicích, jako právě v Bangladéši — žena tu je vnímaná stále jako něco, na co má muž vlastně automaticky právo. Když je muž ženou odmítnut, vychrstne jí kyselinu do obličeje. Mezi následky patří oslepnutí, ale i smrt, protože je tu primitivní lékařské zázemí. Statečnější ženy se zapojují do kampaně, která se snaží s touto „tradicí“ skoncovat. Přestože je útok klasifikován jako hrdelní zločin, nikdo za něj popraven nebývá, většinou pachatelé jen skončí ve vazbě. Na závěr autorka dodává, že můžeme být vděčné za to, že u nás se toto neděje. (Anděla, 2000/2: 13)

6.6.4 Přímá cesta

Vztah žen a islámu rozebírá Přímá cesta v článku *Muslimská žena a válka* od Hedviky. Popisuje, že pokud se někde o muslimském světě píše, o ženách se mluví málokdy a na jejich názor se neptá nikdo. Muslimská společnost je patriarchální a hodně pravidel formuje právo šaría, proto je nějaká změna obtížná. Autorka se ptá, zda muslimky samotné zpochybňují postavení ženy v islámu či jejich názory odpovídají patriarchální společnosti a odpověď se snaží nalézt skrze anketu mezi muslimkami, které žijí v Praze. Komunita pražských muslimek se jí zdá spíše tradiční,

a ne příliš aktivní. Teoretické odpovědi muslimek v anketě byly často bojovné, ale článek reflektuje, že jsou pod vlivem patriarchátu a možná proto je pro ně „takzvaná hrdost někdy víc než samotný život“. Řešení vidí redaktorka v nastavení společnosti, kde bude mít větší hodnotu člověk než tradice, kde „se bude snad méně umírat a více tvořit“. (Hedvika, 2003/4: 20)

Závěr

Wicca, Esbat i Bloody Mary jsou vyloženě ziny, které je možné zařadit k hnutí Riot Grrrls a vykazují spoustu podobných znaků, ať už jde o metodu vytváření vizuální podoby časopisu či přímé odkazy v textech na toto hnutí. Přímá cesta se podobě zinu vzdaluje, je spíše upravenějším informačním letákem, který částečně směřuje na čtenáře mimo danou subkulturu, proto hodně vysvětluje a uvádí věci do kontextu.

Wicca se nesnaží stereotypní role mužů a žen zpochybnit, jen upozorňuje na to, že i muži si mají všimnout těch ženských vlastností v sobě, protože v každém je něco mužského a ženského. Esbat se proti stereotypnímu pohledu na ženu ohrazuje, i když jde spíše o argumentaci povrchnější. Bloody Mary se snaží přijít na důvody, proč jsou ženy vnímány jako naivky a sexuální objekty a stereotypní obraz ženy bořit, zároveň často zesměšňuje maskulinitu, která si připadá feminismem ohrožená. Pořád rozlišuje svět na mužský a ženský a muže vykresluje jen stereotypně jako utlačovatele a agresory.

Přímá cesta stereotypní pojetí ženství i mužství kritizuje a do hloubky a skrze myšlení různých sociologů popisuje, jak je toto pojetí konstruováno. Upozorňuje, že chování mužů a žen je určováno tradicemi a přisuzováno genderovými rolami a jedince utváří a sociálně diferencuje prostředí, aniž by si to uvědomoval.

Ziny často upozorňují na pokrytectví uvnitř subkultur. Jde o opakující se motiv, kdy na jednu stranu anarchisté hlásají svobodu a rovnost, na druhou ale ignorují otázku ženské emancipace a nevnímají ji jako přirozenou součást hnutí či se dokonce sami sexisticky a šovinisticky vůči ženám chovají. Autorky přiznávají, že mimo jiné právě tato nespokojenost byla motivací začít zin tvořit.

Wicca vzpomíná na počátky punku, kdy býval ještě prostředím svobody a staré pořádky boural za účelem tvoření prostoru pro nové myšlenky a role. Esbat skrze osobní zkušenost popisuje pokrytectví nejen mužů, ale i dívek uvnitř punkové subkultury, jimž jde jen o "subkulturní uniformu" a image, za kterými ale nejsou žádné ideje a názory. Bloody Mary přímo odkazuje na patriarchální nastavení subkultury a popisuje ho jako jeden z důvodů svého vzniku, dává si za cíl pokusit se to změnit a téma feminismu do prostředí scény dostávat. Přímá cesta formuluje obavy z toho, že skrze stereotypní vnímání muže jako bojovníka a ženy jako slabé se do hnutí antifašismu kopírují hierarchické patriarchální struktury a antifašismus zároveň problém sexismu odsouvá do pozadí, přitom boj za emancipaci a rovnost všech by měl být jeho inherentní součástí.

Každý ze zinů svým způsobem naznačuje různé projevy toho, jak je patriarchální společnosti prosazováno, že ženino tělo jí nepatří, stává se objektem a ona sama o něm nemůže rozhodovat. Wicca popisuje znásilnění ve válce, které tu je aktem pokoření poraženého národa vojákem a tělo ženy je tak spíše veřejný objekt. Esbat dává prostor tématu útlaku a stigmatizace tlustých žen, protože štíhlost je předpokladem k tomu být dostatečně ženská, žádoucí a také společností respektována. Bloody Mary ženě přiznává možnost rozhodovat si sama o své sexualitě a popisuje, že vypadat „žensky“ nemusí jít v rozporu s feministickým myšlením. Přímá cesta upozorňuje na fakt, že o těle ženy stále rozhodují jiní, ať už jde o téma potratu a rozhodnutí politiků, jež jej ovlivňují, nebo tělo ženy v umění, které až může mít zdání emancipační ideje kopíruje stereotypní obraz toho, jak by žena podle patriarchální společnosti měla vypadat.

Ve Wicce, Esbatu (a občas částečně i v Bloody Mary) je vidět, že se autorky neustále snaží si své feministické pozice obhajovat a feminismus demytizovat. Chtějí vyvracet stereotypy o ženském hnutí a jeho členkách a popírají, že by nějak vedly boj proti mužům, ty se naopak snaží do svého pojetí feminismu často zahrnout. Možná právě proto, že tyto ziny vznikaly jako první, průkopnické a v dobách, kdy diskuze o feminismu u nás probíhala na poněkud povrchnější úrovni (hlavně v první polovině 90. let) a ve společnosti byl vnímán spíše negativně — stejně tak nebyl tématem ani pro subkultury, ve kterých se autorky pohybovaly.

Přímá cesta téma feminismu pojímá podrobněji a daleko více do hloubky, počítá se zkušenějším čtenářem, kterému často poskytuje vyčerpávající dlouhé články a kontexty k jednotlivým tématům. Muž je tu již automatickou součástí feministického hnutí, na což se nemusí nijak násilně upozorňovat. Specificky své myšlení označuje jako anarchofeministické, takto přesné označení v ostatních zinech nenajdeme.

Ziny situaci u nás zobrazují skrze osobní zkušenosti či historii a reflexi feminismu českými médii či ženám ve vztahu s českou politikou se příliš nevěnují, zatímco dění ve světě často popisují podrobně (i když prostřednictvím překládaných článků), což může být dáno i podobou veřejné diskuze o feminismu u nás. V obsahu zinů a způsobu, jakým feminismus pojímají, se tedy odráží způsob, jakým u nás tato veřejná diskuze probíhala — tedy feminismus mytizovaný a často skandalizovaný médii.

Zároveň také snahou odklonit se od starých pořádků a zkostnatělých řádů se mladé feministické tvůrkyně chtěly odtrhnout od názorů na ženskou problematiku svých matek a předchozích feministických názorových proudů, jejichž pojetí ženské emancipace už jim nedostačovalo. Začaly si proto utvářet vlastní svobodný mediální prostor, kde mohly vyjadřovat svůj postoj k postavení

ženy ve společnosti a subkultuře, parodovat ženské časopisy a upozorňovat na témata, o kterých se ve společnosti, v subkultuře a v médiích nemluvílo.

Summary

Wicca, Esbat, and Bloody Mary belonged to the Riot Grrrls movement and they contained a lot of similar characteristics, such as the method of creating the visual form or a direct link to this movement in their texts. *Přímá cesta*'s appearance was far from typical form of a zine, it was rather a newsletter and a magazine, partly aiming to a reader not particularly from the subculture, therefore the authors were trying to explain contexts of individual themes.

Wicca doesn't deny stereotypical roles of men and women, the authors just point out, that men could also have typically women's qualities because there is something masculine and feminine in everyone. Esbat doesn't agree with the stereotypical concept of femininity but doesn't explain why. Bloody Mary explores the reasons, why women are perceived as naive and sexual objects and the authors also try to break this stereotype, but at the same time, they very often ridicule the stereotypical concept of masculinity and masculine men, that feel threatened by feminism. But Bloody Mary still divides the masculine and the feminine and their texts describe men only as oppressors and aggressors.

Přímá cesta criticizes the stereotypical concept of masculinity and femininity. It describes deeply and through different sociological opinions the way in which these concepts are constructed. The authors also highlight, that behavior of men and women is determined by traditions and gender roles and the individual is formed and socially differentiated by his/her surrounding environment without him/her being aware of it.

All these zines very often highlight the hypocrisy inside the subcultures. It is a recurring theme, anarchists, on one hand, proclaim freedom and equality, but on the other hand, they ignore the issue of female emancipation and they don't perceive it as an automatic part of the anarchist politics. In addition, they very often act in a sexist and chauvinistic way towards women. Women behind these zines admitted, that among other things this was their main motivation to create a zine.

Wicca nostalgically looks back to the beginnings of the punk movement, when this subculture was full of freedom, breaking the old to make space for new ideas and roles. Esbat through personal experience describes the hypocrisy of not only men but also girls inside the punk subculture — for these girls only the „subculture uniform“ and image matter and there are no ideas or opinions behind the appearance. Bloody Mary directly refers to the patriarchal functioning of the subculture

as the main reason for its existence and motivation. The authors determine to change the patriarchal subculture environment as their main goal and to get feminist thoughts and ideas inside the subculture. *Přímá cesta* describes that the hierarchical patriarchal structures are duplicated into the anti-fascist movement through the stereotypical concept of man as a warrior and woman as weak, and the movement itself ignores the issue of sexism. But the fight for emancipation and equality of everyone should be an inherent part of the movement.

Every zine somehow reflects that in patriarchal society woman's body doesn't belong to her, it is an object and she doesn't have the power to make decisions about it. *Wicca* describes the context of rape in war. It is an act of humiliation of the defeated nation and the body of a woman is a public object. *Esbat* covers the theme of oppression and stigmatization of fat women. *Leanness* is a condition of being feminine enough, desirable and respectable. *Bloody Mary* describes that woman should make decisions about her own sexuality and that having a feminine appearance isn't against feminism. *Přímá cesta* highlights the fact, that in patriarchal society, other people make decisions about women's bodies — whether it is an abortion (in which case politicians are deciding about it) or a depiction of women's bodies in art (which could create a semblance of emancipation, but it still reproduces stereotypical picture of an ideal woman, young, pretty and white).

In both *Wicca* and *Esbat* (and also partly in *Bloody Mary*) the authors try to defend their feminist opinions and want to break the stereotypes about feminism and feminists. They deny that feminists necessarily fight against men, authors claim that they are trying to include them in their feminism. That may be because these zines were the first ones informing about feminism and in that time discussion about feminism in our country was just on a very superficial level (mainly in the first half of the 1990s) and feminism was perceived as something negative, at the same time it wasn't an object of discussion in subcultures either.

Přímá cesta's authors described feminism more deeply and in details, they were writing long articles with a lot of context for more experienced and educated reader. A man was a part of a feminist movement for them, so they didn't have a need to highlight this fact in their texts. They specifically marked their ideology as anarcho-feminism — other zines didn't label their ideology as specifically as *Přímá cesta*.

The zines depicted a situation in our country through the authors' personal experience and history, but they didn't focus on a reflection of feminism in Czech media or on a position of women in Czech politics at all. At the same time they described a position of women abroad in detail (even though it was mostly through translated articles). This could be caused by the form

of public discussion about feminism in the Czech Republic in the 1990s. The content of all the analyzed zines and the form of their conception of feminism reflects how a public discussion about this topic looked like — a version of feminism full of myths, that was scandalized by the media.

These young feminist zines creators wanted to break away from the feminism of their mothers and from all the past waves of feminism which they perceived as too conservative, with different problems and topics. The old depiction of feminism and emancipation was insufficient for the zines authors. That was the main reason why they started creating their own free media space, where they could express their opinions on the position of women in both society and subculture, parody typical women magazines and point out issues, that society, subculture, and media didn't address.

Použitá literatura

Primární literatura

Wicca, 1994. Praha, 2.(2).

Wicca, 1996. Praha, 3.(5).

Esbat, 1996. Praha, 2.(3).

Esbat, 1996. Praha, 2.(5).

Bloody Mary, 2000. Praha, 1(1).

Bloody Mary 2000. Praha, 1(2).

Přímá cesta, 2001. Praha, 1(1).

Přímá cesta 2003. Praha, 3(4).

Sekundární literatura

Bibliografie

ADKINS, Lisa a Beverley. SKEGGS. *Feminism after Bourdieu*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2004. ISBN 978-140-5123-952.

BEAUVOIR, Simone de. *The Second Sex*. New York: Vintage Books ed., 1989. ISBN 0679724516.

COYER, Kate., Tony. DOWMUNT a Alan. FOUNTAIN. *The alternative media handbook*. New York: Routledge, 2007. ISBN 978-0415359658.

DUNCOMBE, Stephen. *Notes from underground: zines and the politics of alternative culture*. 2nd ed. Bloomington, Ind: Microcosm Publishing, 2008. ISBN 1934620378.

FISKE, John. *Understanding popular culture*. 2nd ed. New York: Routledge, 2010. ISBN 978-0415596534.

GARDNER, Catherine Villanueva. *Historical dictionary of feminist philosophy*. Lanham, Md.: Scarecrow Press, 2006. ISBN 978-0810853461.

HALLIN, Daniel C. a Paolo MANCINI. *Systémy médií v postmoderním světě: tři modely médií a politiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-377-2.

HAŠKOVÁ, Hana, Alena KRÍŽKOVÁ a Marcela LINKOVÁ. *Mnohohlasem: vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Vydání druhé. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. ISBN 9788073301019.

HROCH, Miloš. *Křičím: "To jsem já."*. Praha: Pagefive, 2017. ISBN 978-80-270-2942-6.

JUSOVÁ, Iveta a Jiřina ŠIKLOVÁ. *Czech feminisms: perspectives on gender in East Central Europe*. Bloomington: Indiana University Press, 2016. ISBN 9780253021915.

LAUREL, Forster. *Magazine Movements: Women's Culture, Feminisms and Media Form*. London: Bloomsbury Academic, 2015. ISBN 9781441172631.

MCQUAIL, Denis. *Žurnalistika a společnost*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-802-4630-939.

NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ, 1999. *Nové čtení světa*: [sborník]. Praha: M. Chřibková. Nové čtení světa. ISBN 80-902-4436-X.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Libri, 2004. Gender sondy. ISBN 80-727-7263-5.

PIEPMEIER, Alison. *Girl zines: Making media, doing feminism*. New York: New York University Press, 2009. ISBN 9780814767528.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 808583460x.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.

WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017. Gender sondy. ISBN 978-80-7419-252-4.

Odborné články

LAMPORT, Francis, 2005. *Ossian and Ossianism in Britain and Germany: a review article*. The Modern Language Review [online]. **100**(3), 740-747 [cit. 2018-05-07]. ISSN 00267937.

Akademické práce

BLAŽEK, Miroslav. *Tvorba bibliografie českých punkových fanzinů mezi lety 1976 – 2007*. Brno: Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Katedra informačních studií a knihovnictví, 2009. s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michal Lorenz.

BRACHOVÁ, Gabriela, 2008. *Feministický diskurs a politika identity českých anarchofeministických časopisů a Riot Grrrl zínů*. Brno. Bakalářská diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Kateřina Lišková, PhD.

HROCH, Miloš. *Samizdat v informační době: Jak ovlivnil Web 2. 0 kulturu fanzinů?* Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií. Vedoucí práce: Pavel Turek, Ph.D.

CHALOUPKOVÁ, Jana, 2014. *Současný anarchofeminismus v ČR*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí práce PhDr. Jitka Gelnarová, PhD.

RYŠÁVKA, Jakub, 2010. *České metalové amatérské webziny na internetu: (popis a analýza mediální scény)*. Brno. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Pavelka, CSc.

SCHVALENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Kopecská Mahulena	Razítko podatelny:								
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2015	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;"> Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd </td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">26 -05- 2017 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj:</td> <td style="text-align: center;">2469 Příloh:</td> </tr> <tr> <td>Přiděleno:</td> <td></td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	26 -05- 2017 -1-	Čj:	2469 Příloh:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		26 -05- 2017 -1-							
Čj:	2469 Příloh:								
Přiděleno:									
E-mail diplomantky/diplomanta: <u>mahulenakopecka@gmail.com</u>									
Studijní obor/forma studia: Mediální a komunikační studia/bakalářské, prezenční									
Předpokládaný název práce v češtině: Obsahová analýza českých feministických fanzinů									
Předpokládaný název práce v angličtině: The content analysis of Czech feminist zines									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve po dvou semestrech</u> od schválení tezí) LS 2018									
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Ve své práci se budu zabývat českými nízkonákladovými amatérskými časopisy — fanziny, které se zaměřují na feministickou tematiku a šíření myšlenek feminismu. Fanziny zasadím do kontextu subkultury, ve které vznikly, a následně formou obsahové analýzy budu zkoumat o čem a prostřednictvím jakých prostředků fanziny informovaly a šířily myšlenku feminismu. Zaměřím se především na fanziny vycházející u nás v druhé polovině 90. let a okolo roku 2000.									

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod (vymezení tématu)
2. Současný feminismus — na pomezí třetí a čtvrté vlny
3. Feminismus a média (jak feminismus využíval a využívá média k šíření svých myšle- nek a přesvědčení)
4. Co je to fanzin (teoretická část týkající se těchto nízkonákladových publikací)
5. Feministické fanziny v zahraničí (představení několika zahraničních fanzinů)
6. České feministické fanziny (tematická analýza, zaměření fanzinů, způsoby propagace feminismu v jejich textech, jejich jazyk)
 6. 1 Bloody Mary riot grrrl zin
 6. 3 Přímá cesta
 6. 4 Siréna
 6. 5 Wicca a Esbat
 6. 6 Potměchuť
7. Závěr

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho ana- lýzy):

- Bloody Mary riot grrrl 2005 (feministický fanzin)
- Přímá cesta 2003 (anarchofeministický fanzin)
- Siréna 2001 — 2002 (anarchofeministický fanzin — zpravodaj)
- Wicca 1993 — 1996 (ekofeministický zin s odkazy na pohanství)
- Esbat 1995 — 1998 (ekofeminismus a squatting)
- Potměchuť 90. léta (lesbický kulturní fanzin)

Vymezení zpracovávaného materiálu je jen přibližné, ke všem číslům některých periodik pravděpodobně nebudu mít přístup.

Postup (technika) při zpracování materiálu:

- teoretická část — vymezení pojmů a problematiky na základě rešerší v odborné literatuře
- praktická část — obsahová kvalitativní analýza, hloubkové rozhovory s tvůrci

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. Gender sondy. 160 s. ISBN 80-727-7263-5.

Kniha se věnuje jak teorii feminismu samotné, tak i tomu, jaké měl a má feminismus místo v českém kontextu. Rozebírá problematiku vyjadřování se o ženách v médiích, ženské časopisy i ženy — novinářky jako takové.

ADKINS, Lisa a Beverley. SKEGGS. *Feminism after Bourdieu: antologie současného amerického myšlení o feminismu, dějinách a vizualitě*. Malden, MA : Blackwell Publishing: One Woman Press, 2004. Průhledy (Academia). 268 s. ISBN 14-051-2395-8.

Přestože se Bourdieu feminismu přímo nevěnoval, jeho sociální teorie může být na současný feminismus aplikovatelná. Kniha představuje sérii textů feministických teoretiček, které reflektují odkaz Pierra Bourdieu a kriticky rozšiřují jeho sociální teorii.

NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chřibková, 1999. Nové čtení světa. ISBN 80-902-4436-X.

Sborník textů, mapující podobu feminismu na konci 90. let a různé úhly pohledu na vnímání feministického myšlení z hlediska žen i mužů. Přispěl sem například Pavel Kosatík, Olga Sommerová nebo Václav Bělohradský.

DUNCOMBE, Stephen. *Notes from underground: zines and the politics of alternative culture*. New York: Verso, 1997. Haymarket series. ISBN 18-598-4158-9.

Texty spojují teorii i historii publikování zinů od 20. let do současnosti, autor rozebírá i politický význam zinů a jejich místo v popkultuře. Analyzuje také způsob, jakým ziny svým utopickým pohledem usilují o dosažení sociálních změn.

PIEPMEIER, Alison. *Girl zines: making media, doing feminism*. New York: New York University Press, c2009. Gender sondy. 264 s. ISBN 08-147-6752-4.

Feministické fanziny se týkají především třetí vlny feminismu, jejíž myšlenky pomáhají šířit. Jsou často podomácku vyráběné, pokrývají širokou škálu témat, vznikají kolem nich komunity. Tato kniha se jako úplně první zabývá konkrétně problematikou feministických fanzinů. Autorka popisuje, jak tyto fanziny odrážejí způsob, jakým vnímají a chápou feminismus jejich tvůrkyně.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

Autoři knihy rozebírají různé metody užívané při výzkumu médií. Od zásad komerčního výzkumu médií se dostávají až k jejich akademickému analyzování, jako je analýza reprezentace či interpretace textu. Pro obsahovou analýzu jsou zásadní kapitoly o zkoumání obsahových významů a struktury textů.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

HROCH, Miloš. *Samizdat v informační době: Jak ovlivnil Web 2.0 kulturu fanzinů*. Praha, 2016. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova. Vedoucí práce Mgr. Pavel Turek, Ph.D.

Datum / Podpis studenta/ky

26.5.2017

Krobová

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

TEREZA KROBOVÁ

26.5.2017

.....
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga
pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE SCHVALUJE NA IKSŽ VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

